

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

Veileder

Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

Veileder

Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder

Innhold

Forord	4
Innledning	5
Del I HVA er planer i barnevernet?	7
Planenes ulike formål og funksjoner	8
HVORFOR planer?	8
Del II Tiltaksplaner	10
HVA er tiltaksplaner?	10
HVORFOR tiltaksplaner?	11
HVORDAN utforme tiltaksplaner?	13
Struktur for tiltaksplaner	13
Innholdet i tiltaksplanen	14
Situasjonsbeskrivelse	14
Målbeskrivelse	15
Tiltaksbeskrivelse	22
Tidsperspektiv	25
Evaluerings	27
Fous på resultater	28
Del III Omsorgsplaner	31
HVA er omsorgsplaner?	31
Omsorgsplanenes formål og funksjon	32
Arbeidsplaner som supplement	32
Hva omsorgsplanene ikke bør omfatte	33
HVORFOR omsorgsplaner?	33
Foreløpige omsorgsplaner	35
Arbeidet med foreløpige omsorgsplaner	35
HVORDAN utforme foreløpige omsorgsplaner?	36
Endelige omsorgsplaner	38
HVORDAN utforme planer for fremtidig omsorgssituasjon?	39
Del IV Tiltaksplaner for plasseringer som hjelpetiltak	41
Struktur for tiltaksplan for plasseringer utenfor hjemmet som hjelpetiltak ..	42
Del V Tiltaksplaner for plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26	45
Struktur for tiltaksplan for plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26	46
Del VI Avslutning: Planer i aktiv bruk	49
Del VII Konkrete eksempler på utforming av planer	50
Referanser:	58

Forord

Barne- og likestillingsdepartementet utgir i 2006 to rutinehåndbøker og tre veiledere til bruk i den kommunale barneverntjenesten.

Rutinehåndbøkene omhandler rutiner, sjekklister og eksempler på rutinemateriell som hjelpemidler for den generelle saksbehandlingen og arbeidet med fosterhjemmene. Veilederne er hjelpeverktøy for oppnevning og oppfølging av tilsynsførere i fosterhjemmene og arbeid med lovpålagte tiltaksplaner og omsorgsplaner. Det er også laget en veileder til bruk i kommunene i forbindelse med etablering av internkontroll som kommunene er pålagt å ha fra 1. januar 2006. Rutinehåndbøker og veiledere bygger på gjeldende lov og regelverk og rammer for barneverntjenesten i kommunene. Håndbøker og veiledere skal være praktiske hjelpeverktøy som kommunene kan benytte seg av i sin daglige virksomhet.

Veiledere og rutinehåndbøkene er ikke uttømmende og erstatter ikke regelverk eller rundskriv fra departementet på disse områdene.

Rutinehåndbøker og veiledere legges ut elektroniske på [departementets](#) hjemmeside www.odin.no og ajourføres ved aktuelle endringer i lov og regelverk og ved endringer i retningslinjer. Oppdatering skjer i den nettbaserte versjonen og ikke ved revidering av de utsendte skriftelige publikasjoner. Såfremt kommunen har forslag som kan bidra til å forbedre veiledere og rutinehåndbøker kan dette formidles til fylkesmennene.

[Barnevernets Utviklingssenter](#) på Vestlandet har hatt hovedansvar for veileder for tilsynsførere i fosterhjem, veileder for tiltaksplaner og omsorgsplaner og rutinehåndboka for kommunens arbeid med fosterhjem. I dette arbeidet har utviklingssenteret samarbeidet med ressurspersoner med kompetanse på fosterhjemsområdet ved [fosterhjemstjenesten i Sogn og Fjordane](#) og Bergen kommune.

[Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge](#), i samarbeid med [Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge](#), har hatt et hovedansvar for å utarbeide rutinehåndboka for barneverntjenesten i kommunene. [Barne- ungdom og familiedirektoratet](#), [Norsk fosterhjemsforening](#), [Kommunenes Sentralforbund](#), fylkesmennene og enkeltkommuner har gjennom sin deltakelse i referansegrupper vært sentrale bidragsyttere i dette arbeidet.

Vi håper rutinehåndbøker og veiledere kan bli nyttige hjelpemidler for kommunene i utviklingen av et mer systematisk barnevernsarbeid gjennom etablering av gode rutiner og prosedyrer i barnevernet.

I forbindelse med utgivelse av håndbøker og veiledere vil også kommunene få tilsendt en CD-rom som inneholder alle produksjonene.

Mars 2006

Barne- og likestillingsdepartementet

Innledning

Da Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 trådte i kraft 1. januar 1993 ble barneverntjenesten pålagt å utarbeide planer når den iverksatte tiltak overfor et barn eller en ungdom. Plikten til å utarbeide planer gjelder enten tiltaket er et hjelpetiltak, omsorgsovertakelse eller plassering med hjemmel i lovens atferdsbestemmelser.

Denne veilederen tar utgangspunkt i det faktum at utarbeiding av tiltaksplaner og omsorgsplaner er en lovpålagt oppgave for barneverntjenesten. Det er også viktig å se planene som redskap for å styrke det faglige arbeidet med barneverntiltakene og for å bedre kommunikasjonen mellom barneverntjenesten og familiene. Arbeid med tiltaksplaner og omsorgsplaner er derfor et pågående utviklingsarbeid som sammen med andre virkemidler skal bidra til at barnevernets tiltak stadig får økt kvalitet og dermed gir stadig større utbytte for de barn, unge og familier tiltakene angår¹.

Veilederens første del redegjør for hvilke planer barneverntjenesten er pålagt å utarbeide. Det siktes mot å avklare hva som menes med de ulike planbegrep og gjøre tydelig forskjellen mellom planene når det gjelder hvilke formål de skal ha.

Del to tar for seg *tiltaksplaner* for hjelpetiltak. Her presenteres en struktur for slike planer og gir innspill til hva som bør vektlegges når denne strukturen skal fylles med innhold. Denne delen er den mest omfattende fordi det i omtalen av tiltaksplaner også uttrykkes en forståelse som er av betydning for andre planer.

I del tre er temaet *omsorgsplaner*. Denne delen gjør rede for omsorgsplanenes formål og funksjon, og det presenterer en struktur og innhold for så vel "foreløpig omsorgsplan" som "plan for barnets framtidige omsorgssituasjon".

Del fire gir en kort omtale av forhold som er særegne for tiltaksplaner når barn er plassert utenfor hjemmet som hjelpetiltak og del fem for tiltaksplaner ved plassering etter atferdsbestemmelsene (§§ 4-24 og 4-26).

I del seks presenteres avslutningsvis noen forutsetninger for at planer i barnevernet skal komme praktisk til nytte. I del VII følger noen konkrete eksempler på utforminger av tiltaksplaner og omsorgsplaner.

---

1 Se bl.a. NOU 2000:12: Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer. St.meld.nr.40 (2001-2002): Om barne- og ungdomsverket

Lovpålagt oppgave

Styrke faglig arbeid

Bedre kommunikasjon

Et utviklingsarbeid

Del I HVA er planer i barnevernet?

Lov om barneverntjenester opererer med to begreper for planer. Begrepet “*tiltaksplan*” knyttes til hjelpetiltak, jfr. § 4-5, og til plassering etter atferdsbestemmelsene, jf. § 4-28. Når et barn blir tatt under omsorg av barnevernet krever loven at det utarbeides “*en foreløpig plan for barnets omsorgssituasjon*”, og senest to år etter omsorgsovertagelsen en “*plan for barnets fremtidige omsorgssituasjon*”, jf. § 4-15. Den samme bestemmelsen, § 4-15, pålegger barneverntjenesten å utarbeide en “*plan for framtidige tiltak*” for ungdom som ønsker hjelp fra barnevernet også etter at de er fylt 18 år.

Under følger en oversikt over lovgrunnlaget.

	Tiltaksplaner
Bvl. § 4-5	“Når hjelpetiltak vedtas, skal barneverntjenesten utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Barneverntjenesten skal holde seg orientert om hvordan det går med barnet og foreldrene, og vurdere om hjelpen er tjenlig, eventuelt om det er nødvendig med nye tiltak.”
Bvl. § 4-28	“Når et barn blir plassert i institusjon uten eget samtykke eller samtykke fra den som har foreldreansvaret, jf. § 4-24, skal barneverntjenesten sørge for at det utarbeides en tiltaksplan for barnet. Utkast til tiltaksplan skal foreligge når fylkesnemnda behandler saken. Endelig tiltaksplan skal utarbeides snarest mulig etter at fylkesnemndas vedtak foreligger. Tiltaksplanen må ikke være i strid med fylkesnemndas vedtak eller med forutsetningene for vedtaket. Også når barneverntjenesten medvirker til en plassering i institusjon på grunnlag av samtykke, jf. § 4-26, skal den sørge for at det utarbeides tiltaksplan for barnet dersom barnet og de som har foreldreansvaret samtykker. Har barnet fylt 15 år, er barnets samtykke tilstrekkelig. Tiltaksplanen skal om mulig foreligge før plasseringen iverksettes. Tiltaksplanen skal endres dersom barnets behov tilsier det. Utarbeidelse og endringer av tiltaksplanen skal så langt som mulig skje i samarbeid med barnet. Når plasseringen skjer i medhold av § 4-24 må det ikke gjøres endringer i strid med fylkesnemndas vedtak eller med forutsetningene for vedtaket. Når plasseringen skjer i medhold av § 4-26, må samtykke som nevnt i første ledd femte og sjettede punktum innhentes også når tiltaksplanen skal endres. Når plasseringen skjer med bistand fra statlig regional barnevernmyndighet, jf. § 2-3, skal den statlige regionale barnevernmyndigheten etter anmodning fra barneverntjenesten i kommunen bistå barneverntjenesten med utarbeidelse av tiltaksplanen. Departementet kan gi retningslinjer om tiltaksplanens innhold.”
	Omsorgsplaner
Bvl. § 4-15 3. ledd	“Allerede ved omsorgsovertakelsen skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets omsorgssituasjon. Senest to år etter fylkesnemndas vedtak skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets framtidige omsorgssituasjon

Lovens to begreper:

Tiltaksplaner og omsorgsplaner

	som ikke skal endres uten at forutsetningene for den er falt bort. Denne planen skal forelegges fylkesnemnda til eventuell uttalelse.”
	Plan for framtidige tiltak
Bvl. § 4-15 4. ledd	”I god tid før barnet fyller 18 år, skal barneverntjenesten i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dersom barnet samtykker skal barneverntjenesten utarbeide en plan for framtidige tiltak. Planen kan endres.”

Lov om barneverntjenester bruker altså begrepene tiltaksplan og omsorgsplan. I barnevernets praksis er også andre begrep i bruk; for eksempel kontrakter, arbeidsplaner og handlingsplaner. Begrepene brukes noe om hverandre, men felles for dem er at de betegner verktøy eller dokumenter som har som formål å tydeliggjøre hvilke innsatser som skal settes i verk overfor barn og ungdom, for å støtte oppunder deres tiltaksplan eller omsorgsplan. Med unntak av arbeidsplaner, blir ikke slike verktøy eller dokumenter omhandlet nærmere i denne veilederen. Men veilederens omtale om tiltaksplaner kan imidlertid være til nytte i utformingen og bruken av arbeidsplaner.

Veilederens siktemål:
– hva ligger i de ulike planbegrepene?
– hva er deres ulike formål og funksjon?

Det sentrale siktemålet med denne veilederen er å klargjøre hva som ligger i de to lovbestemte planbegrepene, herunder hva som skiller dem fra hverandre når det gjelder formål og funksjon og hva skilnadene betyr for utarbeidelse og innhold. En slik klargjøring kan bidra til å styrke kommunikasjon og samarbeid i barneverntjenestens arbeid med tiltak.

Planenes ulike formål og funksjoner

De to lovpålagte planene har ulike formål og ulike funksjoner.

Tiltaksplanen tydeliggjør hva som er barnets særlige behov og hvordan disse skal imøtekommes. Tiltaksplanen har – oftest – et kortere tidsperspektiv enn omsorgsplaner og skal jevnlig evalueres.

Omsorgsplanen formidler barneverntjenestens plan for barnets fremtid når det gjelder hvor barnet skal bo og vokse opp, og når det gjelder barnets relasjon til og kontakt med sin familie. I tillegg tydeliggjør omsorgsplanen om barnet har særlige behov som må følges opp. Omsorgsplanen, og særlig da planen for barnets fremtidige omsorgssituasjon, har et langsiktig perspektiv.

HVORFOR planer?

Tiltaks- og omsorgsplaner representerer en skriftliggjøring av en systematisk arbeidsform i barnevernet. At arbeidet er systematisk betyr at det er preget av en bevisst refleksjon, at det er en meningsfull og logisk sammenheng mellom de ulike elementene i arbeidet, at arbeidet følger en hensiktsmessig framdrift og at nødvendige justeringer foretas underveis. I barnevernarbeid innebærer systematikk også at personene arbeidet angår, er involvert i hele arbeidsprosessen.

Skriftliggjøring av en systematisk arbeidsform

Det er en klar sammenheng mellom et systematisk arbeidssett og det å arbeide målrettet. Enhver som arbeider i en tjeneste som setter i verk tiltak overfor brukere eller klienter har et ansvar for at tiltakene som settes i verk har et mål, og at målet står i forhold til de problemer som skal avhjelpes og den tilstanden som ønskes oppnådd. Ansvaret omfatter videre å velge tiltak ut fra målene, samt å følge opp og vurdere om tiltakene faktisk fører mot målet. Planer er nyttige verktøy for å underbygge en slik arbeidsprosess.

Ved at planene er skriftlige synliggjør de arbeidet og gir dermed mulighet for innsyn, diskusjon og justeringer. Planene gir viktige holdepunkt i det videre arbeid med tiltakene og et viktig utgangspunkt for åpenhet, involvering og samarbeid i det direkte arbeidet med familiene. En slik praksis legger i neste omgang grunnlag for større tillit hos brukere og klienter og fører til økt legitimitet for barnevernet i befolkningen. Skriftlige planer bidrar videre til kontinuitet både når det gjelder forståelse og innsatser, fordi de skal ha en sentral plass i veiledning og i ansvarsgruppe/samarbeidsmøter og ved situasjoner hvor saksbehandler slutter, er sykemeldt eller på ferie. For alle parter kan planene bidra til økt stabilitet og forutsigbarhet i tiltaksarbeidet. De er også en viktig dokumentasjon på barneverntjenestens arbeide.

Systematisk arbeidssett innebærer å arbeide målrettet

Skriftlighet gir mulighet for innsyn, diskusjon og justeringer

Skriftlige planer bidrar til kontinuitet

Del II Tiltaksplaner

Fokus på tiltaksplaner for hjelpetiltak når barnet bor hjemme

HVA er tiltaksplaner?

Som vist foran skal tiltaksplaner utarbeides både når hjelpetiltak iverksettes etter § 4-4 og når ungdom plasseres etter bestemmelsene i §§ 4-24 og 4-26. Denne delen har fokus på tiltaksplaner for hjelpetiltak som settes i verk når barn bor hjemme. I del IV og V fokuseres det henholdsvis på tiltaksplaner som skal utarbeides når barn plasseres utenfor hjemmet etter § 4-4, 5.ledd og ved tiltak etter §§ 4-24 og 4-26.

Barnevernloven § 4-5 Oppfølging av hjelpetiltak

Når hjelpetiltak vedtas, skal barneverntjenesten utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Barneverntjenesten skal holde seg orientert om hvordan det går med barnet og foreldrene, og vurdere om hjelpen er tjenlig, eventuelt om det er nødvendig med nye tiltak.

Tiltaksplanens formål og funksjon

Innledningsvis er formålet med tiltaksplaner kortfattet beskrevet slik:

Tiltaksplanen skal tydeliggjøre hva som er barnets særlige behov og hvordan disse behovene skal imøtekommes. Tiltaksplanen har – oftest – et kortere tidsperspektiv enn omsorgsplanen og skal jevnlig evalueres.

Ikke et enkeltvedtak

Tiltaksplanen er et selvstendig dokument. Den er ikke et enkeltvedtak og skal heller ikke være en del av et vedtak. Loven forutsetter imidlertid at tiltaksplanen skal foreligge samtidig med vedtaket, og det bør derfor fremgå av vedtaket at tiltaksplan er utarbeidet.²

Foreligge samtidig med vedtaket

Et viktig formål med planen er å sikre barneverntjenestens oppfølging av de hjelpetiltak som er iverksatt. § 4-5 pålegger ikke bare barneverntjenesten å holde seg orientert om hvordan det går med barnet, men også om hvordan det går med foreldrene.

Kun én tiltaksplan pr barn

Mange barn og unge har mer enn ett tiltak fra barneverntjenesten. Hvert barn skal imidlertid bare ha én tiltaksplan. Dette innebærer at samtidige tiltak skal omfattes av samme plan. Tiltak som kommer til på et senere tidspunkt skal innarbeides i den eksisterende tiltaksplanen og støtte opp under planens målsettinger. Dersom nye tiltak kommer til fordi helt nye og andre mål er blitt viktige, er man i realiteten i gang med evaluering og justering av tiltaksplanen.

² I del II redegjøres det for at tiltaksplanen ikke bare skal foreligge samtidig med vedtaket, men at den skal utarbeides slik at innholdet danner premisser for vedtaket.

Også tiltak som det ikke fattes vedtak om bør inngå i tiltaksplanen. Slike tiltak vil ofte være konkrete innsatser og handlinger foreldre eller barn skal utføre. Men det kan også være råd, veiledning eller oppfølging fra barneverntjenesten, eller tiltak og virkemidler iverksatt av andre instanser, for eksempel skole, helsestasjon eller pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT). Det som bestemmer om slike tiltak og innsatser skal være med i tiltaksplanen, er om de er betydningsfulle virkemidler for å nå målene som er prioritert i tiltaksplanen.

Iverksetting og oppfølging av hjelpetiltak innbefatter en rekke oppgaver som ikke skal inngå i tiltaksplanen. Det gjelder oppgaver som er knyttet til gjennomføring og administrering av tiltakene heller enn til direkte realisering av målsettingene for det aktuelle barnet. Slike oppgaver kan for eksempel være arbeidsavtaler med tiltakspersoner, bestemmelser vedrørende avlønning og veiledning og samarbeidsavtaler med andre hjelpeinstanser. Selv om dette er viktige elementer i tiltaksarbeidet, hører de ikke med i tiltaksplanene.

HVORFOR tiltaksplaner?

Det skal fremheves tre hovedintensjoner bak barnevernlovens bestemmelse om at det skal utarbeides tiltaksplaner i alle saker hvor det iverksettes tiltak. Intensjonene er ikke klart avgrenset fra hverandre, og er understøttende heller enn konkurrerende. Den ene intensjonen er å styrke den faglige kvaliteten i arbeidet, den andre er å understøtte dialog og myndiggjøring og den tredje er å sikre god forvaltning og rettsikkerhet.

Faglig kvalitet

Den faglige kvaliteten ved barnevernets tiltaksarbeid kan bli styrket på flere måter gjennom en aktiv bruk av tiltaksplaner. For det første vil arbeidet med å utarbeide en tiltaksplan øke bevisstheten om og synliggjøringen av at det må være en sammenheng mellom de behov som skal imøtekommes og de tiltak som settes i verk. Blant annet i NOU 2000:12 er det understreket betydningen av at tiltakene må være "behovsstyrt": valgt ut fra klientens behov, heller enn "tilbudsstyrt": valgt ut fra hvilke tiltak som er lett tilgjengelige og vanlige.

For det andre vil tiltaksplanen bidra til at tiltakene har et gjennomtenkt tidsperspektiv, dvs. en realistisk varighet. For det tredje vil aktiv bruk av tiltaksplaner fremme en evaluerende praksis, hvor både barnets situasjon og utvikling samt tiltakenes utforming og fungering kontinuerlig blir fulgt opp. Tiltaksplanen danner utgangspunkt for at evalueringsspørsmål stilles og gjennomgås systematisk: hva skjer med barnets, ungdommens og familiens situasjon? Hvordan opplever og virker tiltakene? Hvilke justeringer er nødvendig? Og sist – men ikke minst – må målene endres?

Også målrettet innsats som det ikke fattes vedtak om

Mange arbeidsoppgaver hører ikke med i tiltaksplanen

Sammenheng mellom behov og tiltak

Behovsstyrt heller enn tilbudsstyrt

Realistisk varighet

Fremme en evaluerende praksis

Informasjon og vurderinger formidles og etterspørres

Tiltaksplaner er et samarbeidsprosjekt

Åpenhet og tydelighet er særlig viktig

Sikre god informasjon

Gir viktig informasjon om saksmengde og sakstyper

Til hjelp for tilsynsmyndigheter

Må inngå naturlig i det daglige arbeidet

Ikke utarbeide planen i enerom

Planen brukes fleksibelt og dynamisk

Dialog og myndiggjøring

Sentrale elementer i godt faglig barnevernarbeid er et konstruktivt samarbeid med dem tiltakene angår. Det etterstrebtes en åpen kommunikasjon der informasjon og vurderinger formidles og etterspørres, og en beslutningspraksis der klientene har myndighet og innflytelse. Utarbeiding og oppfølging av tiltak og tiltaksplaner er derfor et samarbeidsprosjekt der ungdom, større barn og foreldre medvirker og hvor de så langt som mulig skal finne sine egne formuleringer igjen i mål og prioriteringer.

Det at utarbeiding av tiltaksplaner er et relativt konkret stykke arbeid som munner ut i et synlig, skriftlig resultat, kan lette samtalen om forhold som det ellers kan være vanskelig å sette ord på. Innenfor en tjeneste der mange er ambivalent til å motta hjelp, er denne åpenheten og tydeligheten særlig viktig.

Forvaltning og rettsikkerhet

Tiltaksplaner er altså viktige virkemidler for å sikre foreldre og barn god informasjon om hvordan barnevernet forstår og vurderer "saken" deres. Ved at de underbygger åpenhet og dialog medvirker de til økt forutsigbarhet, noe som er et vesentlig element i forhold til klientenes rettsikkerhet.

Tiltaksplaner er videre viktige virkemidler i barneverntjenestens forvaltningsmessige arbeid, dvs. i saksbehandlingen. De bidrar til planlegging av virksomheten ved at de gir viktig informasjon om saksmengde og sakstyper og synliggjør hvilke oppgaver som inngår i oppfølging og evaluering av tiltakene. Slik informasjon gir et viktig grunnlag både for videre utvikling av barneverntjenesten og for tjenestens internkontroll. For tilsynsmyndighetene – fylkesmann og riks- og kommunerevisjon – bidrar tiltaksplanene til å dokumentere hvilket grunnlag som er lagt for målene og de tiltakene som er satt i verk.

Et plandokument er imidlertid ikke i seg selv noen garanti for tiltakets kvalitet eller for at barnet og tiltaket sikres god oppfølging. Dersom en utfylt tiltaksplan ikke har annen hensikt enn å vise at en lovpålagt oppgave er utført, er nytten av den liten. Reell nytte avhenger av at utarbeiding og bruk av tiltaksplaner inngår som en naturlig del i det daglige barnevernarbeidet, ikke minst i samhandlingen med dem planen angår.

Har bruk av tiltaksplaner noen omkostninger?

I det foregående er vesentlige gevinster ved bruk av tiltaksplaner fremhevet: økt bevisstgjøring om formål med og innhold i tiltaksarbeidet, et åpnere samarbeid med foreldre og barn, økt forutsigbarhet og kontinuitet i arbeidet samt økt mulighet for å samle og systematisere erfaringer og utøve internkontroll. Disse gevinstene har imidlertid den grunnleggende forutsetning at saksbehandler ikke utarbeider tiltaksplanen i enerom og at planen brukes fleksibelt og dynamisk. Hvis tiltaksplanen er resultat av en mekanisk prosedyre der klienten er et objekt for saksbehandlers arbeid, kan den utgjøre en trussel mot et barnevernarbeid som tjener barna og familiene. Da er tiltaksplanen blitt et mål i seg selv, istedenfor et middel.

HVORDAN utforme tiltaksplaner?

Hvilke elementer skal inngå i en tiltaksplan og hvordan skal tiltaksplanen få et konkret og hensiktsmessig innhold? Her presenteres først en struktur for tiltaksplaner, med en oversikt over de grunnleggende elementene som samlet utgjør planen. Deretter gjennomgås en rekke momenter knyttet til hvert av elementene. Momentene er ment som en "sjekklister" eller som "kontrollspørsmål" som skal bidra til å gi planen et gjennomtenkt innhold.

Struktur for tiltaksplaner

Nytten av planen avhenger av at den forholder seg direkte til noen spørsmål som alltid må vurderes og besvares når tiltak er aktuelt. Det er disse spørsmålene som gir strukturen i tiltaksplanen, og det er svarene på spørsmålene som til sammen gir planen innhold.

Tiltaksplanens struktur består av et sett elementer

Vurdere og besvare sentrale spørsmål

Sakenes ulike alvorlighet og kompleksitet gir tiltaksplanen ulikt innhold og omfang

Arbeidsprosessen er viktigere enn malen

Struktur for tiltaksplaner

Spørsmål

- Hva er barnets situasjon og behov i dag?
- Hva er barnets situasjon når ønsket endring er oppnådd?
- Hva skal til for å nå målene?
- Hvor lenge skal tiltakene vare?
- Hvordan skal vi finne ut om tiltakene fører mot målet?

Element

- Situasjonsbeskrivelse
- Målbeskrivelse
- Tiltaksbeskrivelse
- Tidsperspektiv
- Evaluering

Hjelpetiltak varierer betydelig i omfang og karakter, blant annet etter hvor alvorlig og risikofylt situasjonen er for barnet og hvor omfattende og sammensatt innsatsen fra hjelpeapparatet bør eller må være. Selv om en i dialog med familiene alltid må drøfte og besvare spørsmålene som ligger til grunn for tiltaksplanens innhold, må denne variasjonen avspeiles i innsatsen som legges ned i utarbeidingen av tiltaksplanen. For eksempel representerer ei jentes behov for å opprette vennskap og kontakt med jevnaldrende, et mer avgrenset problemkompleks enn situasjonen for en gutt som sliter med store konsentrasjonsvansker på skolen i tillegg til at forholdene i hjemmet er preget av mors ustabile psykiske tilstand, stadige konflikter mellom foreldrene og betydelige økonomiske vansker for familien.

I vedlegg I presenteres et forslag til mal for tiltaksplaner. Det sentrale er imidlertid ikke hvilken mal en bruker, men hvilken arbeidsprosess som ligger til grunn for innholdet i tiltaksplanen.

Innholdet i tiltaksplanen

Boksen nedenfor viser sentrale momenter eller ”kontrollspørsmål” som er hjelpemiddel til å fylle tiltaksplanens struktur med et hensiktsmessig innhold. Jo mer kompleks og alvorlig situasjonen er for barnet, jo viktigere er det å benytte momentene som en hjelp til å sikre tiltaksplanens kvalitet og relevans.

Situasjonsbeskrivelse

- Er barnets behov og/eller risiko i fokus?

Målbeskrivelse

- Er det sammenheng mellom mål og *situasjonsbeskrivelse*?
- Fokuserer målene på *barnet*?
- Er målene så *konkrete som mulig*?
- Er målene *realistiske og oppnåelige*?
- Er målene å *endre, kompensere og/eller kontrollere*?
- Er det *enighet eller avklart uenighet* om målene?

Tiltaksbeskrivelse

- Er tiltakene valgt ut fra *forventet effekt*?
- Er tiltakene *konkret* beskrevet?
- Er tiltakene *realistiske og gjennomførbare*?
- Bygger tiltakene på eksisterende *ressurser*?
- Er *ansvarsfordelingen* gjennomtenkt?

Tidsperspektiv

- Er antatt varighet realistisk i forhold til *målsettingene*?
- Er det tatt hensyn til variasjon i *effekt over tid*?

Evaluering

- *Hva* skal evalueres?
- *Hvordan* skal det evalueres?
- *Hvem* skal evaluere?
- *Når* skal det evalueres?

Situasjonsbeskrivelse

Her er det situasjonen på det tidspunkt tiltaksarbeidet starter som kort skal oppsummeres.

Er barnets behov og/eller risiko i fokus?

Når hjelpetiltak fra barneverntjenesten skal iverksettes, er det fordi et barn har særlige behov som skal imøtekommes (§ 4-4 andre ledd) og/eller fordi barnet er utsatt for spesifikke risikofaktorer som truer deres trygghet og utvikling (§ 4-12). Dersom saken er ny, skal undersøkelsen ha ført til at behov/risiko er identifisert og beskrevet. Dersom saken har hatt tiltak en stund, gjøres det opp status for barnets situasjon på evalueringstidspunktet. Enten situasjonen for barnet er alvorlig og sammensatt eller mindre alvorlig og mer avgrenset, skjer

Tydeliggjøring av hvilke forhold tiltakene skal rettes mot

det i overgangen fra problemavklaring/undersøkelse til tiltak, en prioritering av hvilke spesifikke forhold ved barnets situasjon som tiltakene skal rettes mot. Disse forholdene er det som kort skal tydeliggjøres i situasjonsbeskrivelsen. I tillegg er det viktig å få fram ressurser som har eller kan ha betydning for disse forholdene. Det er altså ikke en generell og helhetlig beskrivelse av familiens problemer det her spørres etter.

Målbeskrivelse

Gode målsettinger er avgjørende for at en tiltaksplan skal være et funksjonelt arbeidsredskap. Det er målsettingene som skal uttrykke hva som er hensikten med innsatser og tiltak som iverksettes. Målsettingene begrunner og legitimerer tiltakene og er også utgangspunktet for oppfølging og evaluering. Uten gjennomtenkte og omforente målsettinger, hva skal en da evaluere?

Det er vanlig å differensiere mellom hovedmål og delmål. Før omtale av momenter som kan bidra til hensiktsmessige målbeskrivelser, gis det en nærmere beskrivelse av hva som ligger i denne differensieringen.

Hovedmålet skal sammenfatte hvordan situasjonen for barnet og/eller barnets fungering skal være når tiltaket er gjennomført. Skal hovedmålet ha noen funksjon må det formuleres slik at det gir en *retning* for den samlede innsatsen som settes inn overfor barnet. Hovedmålet skal både reflektere hva som er utgangspunktet for tiltakene; problemene, og samtidig gi et bilde av ønsket situasjon i framtiden. ”*Jenny skal sikres trygg og forutsigbar omsorg*” blir slik sett for generelt. Mens: ”*Jenny skal ha en omsorg preget av trygge rammer og tilstrekkelig voksenkontakt*” angir både et utgangspunkt og et ønsket mål. Dette hovedmålet vil da være en rettesnor som de ulike elementene i tiltaksplanen og det konkrete tiltaksarbeidet kan veies opp mot. For å gi hovedmålet et hensiktsmessig innhold kan det noen ganger være nødvendig å bruke mer enn en enkelt setning.

Noen ganger vil det imidlertid være både kunstig og vanskelig å sette opp et overordnet mål. Dette gjelder når det skal settes inn et mindre tiltak for en kort periode overfor et klart avgrenset behov. Hovedmål og delmål vil da bli så like at hovedmål for innsatsen med fordel kan gå ut. Både for utforming, oppfølging og evaluering er delmålene udelt mye viktigere enn hovedmålet, og det er disse som bør ha mest fokus i arbeidsprosessen.

Delmålene utgjør selve kjernen i tiltaksplanen. De skal uttrykke intensjonene med tiltakene og de er målestokkene når det skal evalueres om tiltakene har gitt det forventede utbyttet. Delmålene må derfor ha et helt annet konkretiseringsnivå enn hovedmålet, og de må være tilpasset barnets spesifikke situasjon og behov. Hvordan delmålene er formulert avspeiler hvor god kunnskap en har om barnet og hvor delaktige foreldre og barn har vært i utformingen av dem. Foreldre, ungdom og større barn bør kjenne seg igjen i de skriftlige delmålene.

Ressurser som kan ha betydning

Målsettingene begrunner og legitimerer tiltakene

Hovedmålet skal gi retning og være rettesnor

Delmålene er viktigere enn hovedmålet

Delmålene er målestokken ved evalueringen

Foreldre og større barn bør kjenne seg igjen i delmålene

Momentene som følger er hjelpemidler i arbeidet med å komme frem til gode delmål

Målbeskrivelse

• **Er det sammenheng mellom mål og situasjonsbeskrivelse?**

- Fokuseres målene på barnet?
- Er målene så konkrete som mulig?
- Er målene realistiske og oppnåelige?
- Er målene å endre, kompensere og/eller kontrollere?
- Er det enighet eller avklart uenighet om målene?

Styrt av "tiltakslisten" eller behovene?

Er det sammenheng mellom mål og situasjonsbeskrivelse?

Målene bygger på situasjonsbeskrivelsen og forståelse av den. Selv om dette kan synes som en selvfølgelighet, fremheves det her fordi erfaringer fra praksis viser at det til tider er mangelfull logisk sammenheng mellom hva undersøkelsen konkluderer med når det gjelder barnets situasjon og behov, og de tiltak som blir satt i verk. Med andre ord kan det noen ganger være vanskelig å se den faglige begrunnelsen for tiltakene og det kan synes som om tiltakene vel så mye er styrt ut fra barneverntjenestens "tiltaksliste" som ut fra barnets og foreldrenes behov. Flere faktorer kan bidra til en slik praksis, for eksempel det faktum at mange henvendelser fra foreldre eller andre instanser har sitt utspring i ønske om spesifikke tiltak som besøkshjem, støttekontakt, barnehageplass eller ulike økonomiske tilskudd. I tillegg hender det at barneverntjenesten selv foreslår slike tiltak, mer for å få innpass i familien enn for å imøtekomme et prioritert behov³.

Når tiltaket blir det primære, oppstår risikoen for at tiltaket i seg selv blir viktigere enn hva tiltaket skal oppnå. Eller, for å bruke reiseanalogien: at *hvordan* en skal reise får mer oppmerksomhet enn *hvor* en skal reise.

Det er også en risiko for at målet formuleres ut fra kjennetegn ved tiltaket heller enn ut fra barnets spesifikke behov. Et eksempel kan være følgende delmål: *"Espen skal få oppfølging og gode utviklingsmuligheter i trygge og stabile pedagogiske omgivelser"*. Her peker delmålet mer på hva tiltaket barnehage generelt representerer enn på hva barnehageplass skal bidra til å oppnå spesielt for Espens vedkommende. Hva er det ved Espens situasjon og behov som gjør barnehage til et relevant tiltak? Det er dette som må komme fram i delmålet. For eksempel ved at barnehageoppholdet skal bidra til at: *"Espen trives i lek med barn på samme alder"* eller *"Espen har tillit til de voksne han omgås"*.

3 Se for eksempel Hassel (1993), Bastøe (1995), Egelund (1997) og Christiansen (1997).

Målbeskrivelse

- Er det sammenheng mellom mål og *situasjonsbeskrivelse*?
- **Fokuserer målene på barnet?**
- Er målene så *konkrete som mulig*?
- Er målene *realistiske og oppnåelige*?
- Er målene å *endre, kompensere og/eller kontrollere*?
- Er det *enighet eller avklart uenighet* om målene?

Fokuserer målene på barnet?

Barnet kan bli lite synlig i sin egen barnevernssak. Flere forhold kan bidra til det. Blant annet kan barnevernets involvering i en familie ofte ha sitt utgangspunkt i foreldrenes situasjon og problemer. I tillegg er det først og fremst foreldrene som barnevernet har samtaler med.

Det er innenfor barnevernet økt oppmerksomhet på at tiltak har best effekt når de er helhetlige, bredspektrede og familie-/hjemmebaserte. Når det gjelder målene som skal oppnåes er det likevel avgjørende at det er barnet som skal profittere på innsatsene som settes inn. Barnevernets mandat er å verne om barn og bidra til en tilfredsstillende utvikling og trivsel. Delmålene må derfor formuleres slik at de synliggjør hvordan *barnets* situasjon og/eller *barnets* fungering skal være når tiltaket har ført frem.

Eksempelvis er *"Mor skal være rusfri"* en målsetting som både er vanlig og viktig. Sett i et barne(vern)perspektiv er imidlertid det sentrale at *"Malin har en omsorgssituasjon som ikke er preget av at mor ruser seg"*. Det sentrale spørsmålet er hvordan mors rusproblemer virker på barnets dagligliv og truer barnets utvikling, og delmålene er svarene på hvordan barnets dagligliv skal være når tiltakene har fått virke over en avtalt tidsperiode.

I tråd med at delmålene skal fokusere hva som skal oppnåes for barnet, skal de ikke formuleres i termer av hva foreldrene, barneverntjenesten eller andre skal utføre av handlinger. Målet er ikke å *"finne en fast fritidsaktivitet for Aleksander"*. Derimot kan målet for eksempel være at *"Aleksander skal ha jevnlig kontakt med barn på samme alder utenom skoletid"*. Denne jevnlige kontakten kan han få gjennom å være med på en fast fritidsaktivitet, eller ved at mor og en nabo samler noen gutter en gang i uka, eller ved at klassen/kontaktgruppa deles inn i "hjemmegrupper" eller liknende. Når subjektet i målbeskrivelsen er blitt hjelperen, er det kanskje fordi tiltaket er mer avklart enn målet. Når barnet ikke er i subjektposisjon i målformuleringen avspeiler det kanskje også at barnets oppfatninger og egne ideer ikke er tilstrekkelig utforsket.

Barnet kan bli lite synlig

Delmålene skal synliggjøre hvordan barnets situasjon/funcioning skal være

De voksnes problemer slik de påvirker barnets situasjon

Subjektet skal være barnet, ikke hjelperen

Målbeskrivelse

- Er det sammenheng mellom mål og *situasjonsbeskrivelse*?
- *Fokuserer målene på barnet?*
- **Er målene så konkrete som mulig?**
- Er målene *realistiske og oppnåelige*?
- Er målene å *endre, kompensere og/eller kontrollere*?
- Er det *enighet eller avklart uenighet* om målene?

For generelle mål er et gjennomgående problem

Hva skal da evalueres?

Hva kan observeres og registreres?

Følelsesmessige tilstander og opplevelser er vanskelig å bryte ned i atferdsbeskrivelser

Er målene så konkrete som mulig?

Nytten av en tiltaksplan avhenger ikke minst av om målsettingene er konkrete nok. For vage og generelle mål synes å være et gjennomgående problem i arbeidet med alle typer individrettede planer⁴. Konsekvensene møter en når innsatsene skal evalueres; hvis delmålene er svært vage og generelle, mangler en holdepunkter når en drøfter i hvilken grad målet er nådd.

Konkretisering innebærer å operasjonalisere, det vil si å uttrykke et fenomen eller et mål slik at det lar seg registrere og vurdere. Spørsmålet blir om det en ønsker å oppnå kan registreres i form av observerbar atferd. Hvis målsettingen er at Janne på 15 år skal mestre skolen, hva skal være annerledes for at en skal kunne vite om en nærmer seg måloppnåelse? Dreier det seg om at Janne i det hele tatt kommer seg på skolen daglig, om at hun klarer seg middels rent faglig eller om at hun trives på skolen.

Operasjonalisering av delmål er enklest når det er barns eller ungdoms atferdsproblem som står i fokus. Da vil delmålene ofte uttrykke forventninger om konkret atferd som er i tråd med hva som er "normalt" for barn i samme alder, eksempelvis: gå på skolen hver dag, holde avtaler om innetider, ingen anmeldelser til politiet.

Mange av de områdene barneverntjenesten og familiene arbeider med er imidlertid vanskelig å bryte ned i atferdsbeskrivelser. For Janne vil det å mestre skolen kunne bety å oppleve seg "som de andre". Når det gjelder sentrale følelsesmessige tilstander og opplevelser som tilhørighet, selvtillit, forutsigbarhet og positiv samhandling er det ikke én klart observerbar atferd som indikerer i hvilken grad tilstanden er tilstede. Man kan dermed ikke telle forekomsten av det som skal oppnåes og heller ikke gi det en entydig verdi på en skala.

Også når målsettingen uttrykkes som prosesser eller utviklingstrekk kan konkretisering være vanskelig. Et eksempel på dette er målsettingen "*Kristians kontakt med far skal bedres*". Ord som "bedres", "styrkes", "økes" gir retning, men ikke svar på hvor langt i den ønskede retning man har som mål å komme. I evalueringen vil man møte spørsmålet: har tiltaket nådd sitt mål når de første

4 Litteratur om "Oppgaveorientert tilnærming" (Eriksen & Nordstrand 1995), om "Individuelle opplæringsplaner" (Stangvik 2001) og litteratur om implementering av tiltaksplaner i barnevernet på 90-tallet (Bastøe 1995), viser dette.

positive skritt er observert eller ligger målet på et helt annet nivå? Kan ”bedret kontakt” konkretiseres? Dreier det seg om en viss hyppighet: ”*Kristian er sammen med far minst en gang i måneden*”, eller dreier det seg om en opplevelse: ”*Kristian opplever samværene med far som positive.*”

Når det er vanskelig å være konkret, kan det være nyttig å diskutere seg fram til noen ”tegn” eller ”indikatorer” som sier noe om måloppnåelse. Tegn på positiv samhandling kan være: mer latter og mindre kjefting, at måltid gjennomføres uten at Malin løper gråtende fra bordet eller at mor leser en bok for Malin tre kvelder i uka. Når en baserer seg på indikatorer for å konkretisere målet, kan det være viktig å operere med flere indikatorer. Hvis ikke, risikerer man å gjøre en liten del av fenomenet til hele fenomenet.

Også skalaer kan være nyttige, selv om de er fiktive og subjektive. I ”Løsningsfokusert tilnærming” er skalering en teknikk som nettopp har som mål å gjøre følelsesmessige forhold eller andre forhold som i seg selv er lite konkrete, til mer målbare størrelser⁵ (se også under Evaluering nedenfor).

Enda en mulighet er å sammenligne nåtidige ”her og nå” beskrivelser med tidligere ”her og nå” beskrivelser. Beskrivelsene kan komme fra barnet selv, fra foreldre, barnehage eller skole. Selv om de er mer helhetlige, vil de kunne få fram nyanser og endringer.

Målbeskrivelse

- Er det sammenheng mellom mål og situasjonsbeskrivelse?
- Fokuserer målene på barnet?
- Er målene så konkrete som mulig?
- **Er målene realistiske og oppnåelige?**
- Er målene å endre, kompensere og/eller kontrollere?
- Er det enighet eller avklart uenighet om målene?

Er målene realistiske og oppnåelige?

Delmål skal, som det ligger i benevnelsen, være viktige skritt på veien mot hovedmålet eller mot det som oppfattes som en tilfredsstillende situasjon for barnet. Det betyr at delmålene må være innen rekkevidde for personene tiltakene er rettet mot. I motsatt fall vil tiltakene og tiltaksplanen bare gi foreldre og barn nok en erfaring med tilkortkomming og nederlag. På den annen side kan ”for små” mål oppleves som en nedvurdering og som lite motiverende. Utfordringen er å bevege seg innen barn og foreldres ”utviklingssone”.

Å samle seg om realistiske delmål dreier seg også om ikke å ha for mange prioriterte delmål samtidig. Ønsket om å sette inn en bred og sammenhengende innsats må avveies mot kapasitet og mulighet hos foreldre og barn og hos

Tegn eller indikatorer for måloppnåelse

Skalering kan være nyttige

”Her og nå” beskrivelser

Delmålene må være innen rekkevidde

Ikke for mange delmål

5 Hvordan en anvender skalering, kan en lese i DeJong & Berg (2005).

Delmålenes realisme i forhold til situasjonsbeskrivelsen

barneverntjenesten. Hvilke ressurser som finnes i og rundt familien spiller en viktig rolle.

Spørsmålet om delmålene er realistiske og oppnåelige, leder oppmerksomheten tilbake til situasjonsbeskrivelsen. Dersom problemet oppfattes å være at mor i liten grad makter å engasjere seg i Malin, kan et realistisk delmål være at *"Malin og mor skal lese en bok sammen minst tre kvelder i uken"*. Men hvis mors manglende engasjement henger sammen med at energien hennes er bundet opp til at hun stadig er utsatt for trusler fra sin tidligere samboer – situasjoner som i seg selv oppleves som svært utrygge for Malin – står imidlertid oppnåelse av det konkrete og realistiske "lesebok-delmålet" ikke i forhold til de alvorlige konsekvensene situasjonen i familien har for Malin. Arbeidet med å finne realistiske og oppnåelige mål vil noen ganger avklare om det er andre behov hos barnet som bør prioriteres.

Målbeskrivelse

- Er det sammenheng med situasjonsbeskrivelsen?
- Fokuseres det på barnet?
- Er målene konkrete?
- Er målene realistiske og oppnåelige?
- **Er målene å endre, kompensere og/eller kontrollere?**
- Er det enighet eller avklart uenighet om målene?

Er kompenserende delmål mer realistisk enn endrende?

Er målene å endre, kompensere og/eller kontrollere?

Det ideelle målet for tiltakene i barnevernet – som i andre deler av helse- og sosialsektoren – er å skape endring. I barnevernsammenheng er imidlertid endringsmålene ofte knyttet til funksjoner og livsområder hvor det er vanskelig og svært tidkrevende å oppnå endring. Vanskene øker dersom det er barneverntjenesten heller enn foreldrene eller ungdommene som ser behovet for endring. Tidvis må derfor målene for hjelpetiltakene redefineres fra endring til kompensering. Eksempelvis kan det være urealistisk å ha som mål at mor ikke lengre skal ha depressive perioder, men realistisk å ha som mål å begrense konsekvensene de depressive periodene har for barnets omsorgssituasjon.

Kontrollaspektet blir ofte underkommunisert

I tillegg til endrende og kompenserende formål, kan barnevernets innsats ha et kontrollerende formål. Et problem knyttet til barnevernets doble mandat som hjelper og kontrollør er at kontrollaspektet ofte blir underkommunisert. I saker med hjelpetiltak kan kontrollformålet være tilstede samtidig med både endringsformålet og kompenseringsformålet. Mens det er åpenhet om at tiltaket barnehageplass eller besøkshjem skal bidra til at barnet øker sin sosiale kompetanse, er det ofte tildekket at tiltaket også skal bidra til å kontrollere om foreldrene er rusfrie eller følger opp avtaler.

Målbeskrivelse

- * Er det sammenheng med situasjonsbeskrivelsen?
- * Fokuseres det på barnet?
- * Er målene konkrete?
- * Er målene realistiske og oppnåelige?
- * Er målene å endre, kompensere og/eller kontrollere?
- * **Er det enighet eller avklart uenighet om målene?**

Er det enighet eller avklart uenighet om målene?

En forutsetning for å iverksette hjelpetiltaker er at foreldre og eventuelt ungdom over 15 år er enige⁶. Likevel vet vi at hjelpetiltak kan bli satt i verk uten at det er en reell enighet eller samforståelse om hva som egentlig er problemene/behovene, om hva som kan avhjelpe/dekke dem, eller om hva som er det ønskede målet. Dette kan skyldes at det ikke har vært noen egentlig drøfting. Barnevernarbeidere kan være tilbakeholdne med å dele sin forståelse av situasjonen med familien, fordi det kan sette samarbeidsforholdet på spill. Foreldre kan være tilbakeholdne ut fra respekt eller frykt for barnevernets maktposisjon og/eller fordi de ser det å oppnå tiltaket de ønsker som langt viktigere enn premissene tiltaket blir gitt på.

Barnevernarbeideren legger til rette for åpne drøftinger dels ved å etterspørre familiens forståelser og forslag, og dels ved selv å dele sine. Med det skapes det grunnlag for dialog og forhandlinger, og muligheter for begge parter til å redefinere sine synspunkt og formål. Skjemaet som følger som eksempel 2 kan være et virkemiddel for å fremme dialogen, tydeliggjøre synspunkter og diskutere seg fram til enighet om hvilke mål som skal prioriteres. I skjemaet skrives det ned hva de ulike partene mener er viktige mål. Deretter diskuterer en hvilke målsettinger en skal samle seg om.

Når det er ulike synspunkter, er ulikheten trolig størst når det dreier seg om hvorfor situasjonen er som den er og mindre når det dreier seg om hvordan situasjonen burde bli og hva som kan bidra til det. I tiltaksplanarbeidet bør fokus være på hva som skal oppnås. I den grad endringsarbeidet blir vellykket slik at behov blir dekket/problemer minsket, kan det gi overskudd til å se nærmere på hva årsakene til problemene var.

Men hva hvis det viser seg å være umulig å oppnå samforståelse om hva som bør endres og om hvordan det bør bli? Da vil det ha betydning om det likevel har blitt oppnådd enighet om at tiltak skal settes inn, og om hva og hvordan tiltakene skal være. Tiltak kan virke til barnets beste, selv om foreldrene er uenige i at det er behov for endringer. Det er primært i saker hvor barneverntjenesten mener at barnets situasjon er alvorlig at det er aktuelt å sette i verk tiltak hvor det er en avklart uenighet om begrunnelse og målsetting. Når det blir

Enighet er oftest en formell forutsetning for hjelpetiltak

I praksis kan reell enighet mangle

Etterspørre og dele forståelser og forslag

I tiltaksplanarbeidet er det viktigst med enighet om hva som skal oppnås

Dersom det bare er enighet om tiltaket, er avklaring av premissene viktig

6 Unntakene er pålegg om tilsyn eller barnehageplass etter vedtak i Fylkesnemnda, jf. § 4-4 fjerde ledd.

Snarlig evaluering er nødvendig

En gjensidig prosess mellom målsettinger og tiltak

Holdepunkt i hvilke faktorer som støtter barns positive utvikling

gjort, er det viktig å avklare at foreldre og ungdom samtykker i tiltak på slike premisser, og det er vesentlig å avtale en snarlig evaluering av tiltakenes virkning. Noen ganger vil erfaringene med tiltakene bidra til en økt samforståelse om barnets behov og situasjon. Oftest vil imidlertid manglende samforståelse bety at iverksetting av tiltak bokstavelig talt vil være tiltak "uten mål og mening".

Tiltaksbeskrivelse

Prinsipielt skal målsettinger være avklart før tiltak velges. Det er først når en vet *hvor* en skal, at en kan bestemme *hvordan* en skal komme dit. I praksis er denne prosessen likevel ikke så entydig. Én årsak til dette er at hvilke tiltak som faktisk er tilgjengelige har betydning for hvilke mål som kan velges. En annen årsak er at tiltak som for eksempel støttekontakt, besøkshjem, tilsyn og barnehage ikke er konstante størrelser, men vil kunne variere betydelig i innhold ut fra hvem en finner til å påta seg oppgaven. Ulike egenskaper ved personene som "er" tiltaket, vil gjøre at "like" tiltak er ulike. Prosessen er altså slik at arbeidet med målsettinger utløser meninger om hensiktsmessige tiltak, mens tiltakenes tilgjengelighet og faktiske innhold virker tilbake og justerer målet.

Følgende momenter er verd å overveie når tiltak skal fastsettes og beskrives:

Tiltaksbeskrivelse

- Er tiltakene valgt ut fra *forventet effekt*?
- Er tiltakene *konkret* beskrevet?
- Er tiltakene *realistiske og gjennomførbare*?
- Bygger tiltakene på eksisterende *ressurser*?
- Er *ansvarsfordelingen* gjennomtenkt?

Tiltaksbeskrivelse

- **Er tiltakene valgt ut fra *forventet effekt*?**
- Er tiltakene *konkret* beskrevet?
- Er tiltakene *realistiske og gjennomførbare*?
- Bygger tiltakene på eksisterende *ressurser*?
- Er *ansvarsfordelingen* gjennomtenkt?

Er tiltak valgt ut fra forventet effekt?

Det er tidligere understreket viktigheten av å komme fram til konkrete delmål. Når en skal velge tiltak er det klart enklere å forholde seg til konkrete og avgrensede mål framfor mål som er svært vide.

Litteratur og forskning om barnevernets tiltak, kunnskap om hvilke faktorer som støtter opp om barns positive utvikling samt systematisert erfaring med tiltaksarbeid i den enkelte barneverntjeneste, gir samlet holdepunkter for hva som bør vektlegges ved valg og utforming av tiltak. Samtidig er det en kjensgjerning at barnevernet ikke rår over et bredt register av tiltak og at den samle-

de kunnskap om barneverntiltaks effekt gir få entydige anvisninger for hvilke tiltak som skal velges til hvilke situasjoner og delmål.

I diskusjonen om hvilke delmål som skal prioriteres er det hensiktsmessig å skjelne mellom endrende, kompenserende og/eller kontrollerende målsettinger. På samme måte kan det være til hjelp å skjelne mellom tiltak etter samme differensiering. Eksempelvis kan tiltak som besøkshjem og barnehage ha endrende effekt når det gjelder delmål vedrørende barnets sosiale fungering, men kun kompenserende effekt når det gjelder delmål knyttet til foreldres omsorgsutøvelse.

Motivasjon er en viktig faktor når det gjelder å oppnå ønsket utbytte av tiltak. Ungdommens eller foreldrenes egne prioriteringer er derfor sentralt når det gjelder valg av tiltak på samme måte som ved valg av delmål. Motivasjon er særlig betydningsfullt når familien har mange og sammensatte problemer, og deres egen innsats er et viktig aspekt ved innsatsen. I slike tilfeller er det også på sin plass å diskutere om tiltakene er bredspektret nok.

Tiltaksbeskrivelse

- Er tiltakene valgt ut fra forventet effekt?
- **Er tiltakene konkret beskrevet?**
- Er tiltakene realistiske og gjennomførbare?
- Bygger tiltakene på eksisterende ressurser?
- Er ansvarsfordelingen gjennomtenkt?

Er tiltakene konkret beskrevet?

Mange av barnevernets tiltak er langt fra entydige. Det gjelder for eksempel besøkshjem, barnehage, tilsyn i hjemmet og støttekontakt. Som tidligere påpekt: Ulike egenskaper ved personene som "er" tiltaket vil gjøre at "samme" tiltak er ulike. Derfor er det ikke nødvendigvis tilstrekkelig å velge eksempelvis støttekontakt som tiltak. Dersom tiltaket er støttekontakt må barneverntjenesten konkretisere innholdet; det vil si hvilke oppgaver og funksjoner støttekontakten skal ha. Først da er det mulig å se om det er en mening og sammenheng mellom delmål og tiltak. En mer detaljert beskrivelse av støttekontaktens oppgaver hører ikke hjemme i tiltaksplanen, men i en arbeidsavtale eller lignende.

Arbeidet med å konkretisere tiltakene er viktig. Ikke bare bidrar det til å sjekke om tiltakene som settes i verk er hensiktsmessige, det bidrar også til mer presis forståelse av barnets situasjon og behov. Tiltaksplanarbeidet skal være dynamisk: arbeidet i en fase hviler på arbeidet i den foregående fase. Det er også viktig at konkretiseringsarbeidet skjer som et samarbeidsprosjekt mellom saksbehandler og familien samt de som skal utgjøre tiltaket.

Mangelfull kunnskap om effekt av barneverntiltak

Er tiltaket endrende, kompenserende eller kontrollerende?

Motivasjon har betydning for utbytte

Støttekontakt-benevnelsen må gis et konkret innhold

Konkretiseringen bidrar til forståelse og bør skje i dialog med klientene

Rår en over nødvendige ressurser?

Er det vesentlige hindringer eller omkostninger?

Jo større usikkerhet, jo snarere evaluering

Ressurser kan være personer, ferdigheter, interesser eller aktiviteter

Tiltaksbeskrivelse

- Er tiltak valgt ut fra forventet effekt?
- Er tiltakene konkret beskrevet?
- **Er tiltakene realistiske og gjennomførbare?**
- Bygger tiltakene på eksisterende ressurser?
- Er ansvarsfordelingen gjennomtenkt?

Er tiltakene realistiske og gjennomførbare?

Gjennom overveielse av hvilke tiltak som er nødvendig for å nå delmålene og nærmere konkretisering av innsatsen, er det lagt et grunnlag for å vurdere hvorvidt tiltakene er realistiske og gjennomførbare. Vurderingen dreier seg blant annet om en rår over de menneskelige, tidsmessige og økonomiske ressurser som trengs. Kan tiltakene settes i verk i det omfang som er ønskelig, både når det gjelder intensitet, varighet og bredde? Videre hører det med å vurdere hva som kan være hindringer for gjennomføring av tiltakene og om tiltakene har noen omkostninger. Hvor motivert vil skolen eller barnehagen være for å tilrettelegge situasjoner eller for å stå i daglig kontakt med foreldrene? Hvor lenge vil de kunne opprettholde en slik motivasjon? Er det måter motivasjonen kan styrkes på? Tilsvarende for foreldrene: hvor realistisk mener de det er at de kan følge Espen til fotballtrening to ganger i uken? Bør denne oppgaven legges til en støttekontakt og foreldrene heller møte opp på kampene? Og hvor mange kamper vil de makte å møte opp på? Vil det at de ikke disponerer bil utgjøre en hindring?

Hvis det er usikkerhet om realismen i de planlagte tiltakene er det særlig viktig å avtale evalueringspunkt som ikke ligger langt frem i tid. For det første fordi et kort tidsspenn kan gi de som står for tiltaket krefter til å gjennomføre dem i henhold til planen, for det andre fordi de raskt kan justeres dersom krefter og anledning faktisk ikke er tilstede i stor nok grad.

Tiltaksbeskrivelse

- Er tiltak valgt ut fra forventet effekt?
- Er tiltakene konkret beskrevet?
- Er tiltakene realistiske og gjennomførbare?
- **Bygger tiltakene på eksisterende ressurser?**
- Er ansvarsfordelingen gjennomtenkt?

Bygger tiltakene på eksisterende ressurser

Sannsynligheten for at tiltak skal kunne gjennomføres – og gjennomføres over tid - øker betydelig når de bygger på ressurser som allerede er til stede. Slike ressurser kan være enkeltpersoner i familiens nettverk som har stilt støttende opp ved tidligere kriser i familien. Det kan også være ferdigheter og interesser ungdommen har når det gjelder skole eller aktiviteter.

Innsatser basert på slike ressurser som her er nevnt, vil ofte ikke være vedtaksfestet i barneverntjenesten. De kan like fullt ha en berettiget plass i tiltaksplanen fordi de representerer viktige bidrag til måloppnåelse. Det samme gjelder foreldres tilrettelegging og bestrebelser på å imøtekomme egne eller barnas problemer. Likeså jevnlig kontakt mellom ungdom/foreldre og saksbehandler, som i praksis kan være en viktig støttefunksjon i det samlede tiltaksarbeidet.

Tiltaksbeskrivelse

- Er tiltak valgt ut fra forventet effekt?
- Er tiltakene konkret beskrevet?
- Er tiltakene realistiske og gjennomførbare?
- Bygger tiltakene på eksisterende ressurser?
- **Er ansvarsfordelingen gjennomtenkt?**

Er ansvarsfordelingen gjennomtenkt?

Barnevernets innsatser bør aktivisere heller enn passivisere slik at foreldrene og barna blir aktører i eget liv. Da er det også viktig at oppgavene de enkelte tar på seg, er tilpasset slik at muligheten for mestring er stor. Hvis tiltakene fra barnevernet går over tid, vil det være behov for å drøfte endringer i ansvarsfordeling underveis. Målet er at tiltaksarbeidet skal utløse ressurser i familien slik at de kan bli mest mulig selvhjulpne.

Tidsperspektiv

Tidsperspektiv

- Er antatt varighet realistisk i forhold til *målsettingene*?
- Er det tatt hensyn til variasjon i *effekt over tid*?

Mens målsettingene har staket ut kursen og angitt hvor vi skal, har valg av tiltak beskrevet hvordan vi skal komme frem dit. Tidsperspektivet skal angi *når* vi forventer å komme frem. Det er vesentlig at dette perspektivet blir avklart. Uavklarte tidsperspektiv skaper stor usikkerhet både for barn og foreldre, og også for barneverntjenesten selv. Det kan føre til at saker blir flytende i barnevernssystemet og at ett midlertidig vedtak blir etterfulgt av et nytt midlertidig vedtak og at ingen vet når saken er ”ferdigbehandlet”.

Inkludere viktige innsatser som ikke er vedtaksfestet

Barnevernet bør aktivisere heller enn passivisere

Tiltaksarbeidet skal utløse ressurser

Uavklart tidsperspektiv skaper stor usikkerhet

Avklart tidsperspektiv for det enkelte tiltak

Tidsperspektiv henger sammen med om tiltakene er endrende, kompenserende eller kontrollerende

Effekten av et tiltak vil ofte endres over tid

Tidsperspektiv

- **Er antatt varighet realistisk i forhold til målsettingene?**
- Er det tatt hensyn til variasjon i effekt over tid

Er antatt varighet realistisk i forhold til målsettingene?

Barnevernlovens § 4-5 slår fast at tiltaksplaner skal være tidsavgrensede. Det betyr ikke at hvert enkelt tiltak skal ha en kort varighet. Tidsavgrensingen må være tilpasset målsettingen og virkemidlene – tiltakene – som skal bidra til måloppnåelse. I tillegg betyr en tidsavgrensing at stoppunkter eller evalueringstidspunkt må være fastsatt.

Tidsperspektivet for tiltaksplanen bør være relatert til om tiltakene har et endrende, kompenserende eller kontrollerende formål. Endringsmålsettinger *kan* ha et langsiktig perspektiv, men dette vil avhenge av hvor omfattende og alvorlige problemene er. Er barnets situasjon alvorlig vil et langsiktig perspektiv være uforsvarlig. Det må da avtales et stoppunkt for evaluering som ligger uker eller måneder fremover i tid.

Når tiltakene som settes i verk, har et kontrollerende formål, er varigheten særlig viktig. Selv om tiltakene bygger på samtykke, vil det for eksempel være vanskelig å forsvare, både faglig og etisk, at en tilsynsfører skal føre kontroll ved hjelp av uanmeldte tilsynsbesøk i en familie over lengre eller ubestemt tid.

Hva så med tiltakene som primært har et kompenserende formål? Tiltak som støttekontakt og besøkshjem innebærer at det legges til rette for at barnet skal utvikle relasjoner preget av trygghet og tillit til de personene som utgjør tiltakene og slik at det kan ta imot den utviklingsstøtten de tilbyr. Slike tiltak må derfor planlegges å vare over lengre tid slik at barnet minst mulig utsettes for brudd i det som er blitt viktige relasjoner. Det kan i denne forbindelse være på sin plass å fremholde at når kontinuitet er viktig, bør dette også tas hensyn til når det gjelder hvem en engasjerer som for eksempel støttekontakt.

Tidsperspektiv

- Er antatt varighet realistisk i forhold til målsettingene?
- **Er det tatt hensyn til variasjon i effekt over tid?**

Er det tatt hensyn til variasjon i effekt over tid?

Effektene av et tiltak vil ofte endres over tid. Tiltak som fungerer kompenserende i en viss periode av et barns liv, gjør ikke nødvendigvis det når barnet kommer i en annen livsperiode. Tiltak som har et endrende formål kan oppnå dette i en oppstartfase, men det kan vise seg at endringspotensialet tas ut relativt raskt. Dette understreker igjen viktigheten av at tiltak blir regelmessig evaluert.

Evaluering

Evaluering

- *Hva* skal evalueres?
- *Hvordan* skal det evalueres?
- *Hvem* skal evaluere?
- *Når* skal det evalueres?

En sentral intensjon med lovpålegget om tiltaksplaner var å sikre at tiltak blir godt fulgt opp, at vurderinger og nødvendige justeringer foretas når det gjelder mål, tiltak og/eller tidsperspektiv. Det er dette som her kalles evaluering. Det må jevnlig vurderes om vi er *på vei* mot målet, og dernest hvor *langt* vi er kommet.

Hovedspørsmålet som skal besvares i evalueringen er: "Virker tiltakene etter intensjonene?". Spørsmålet besvares gjennom en systematisk innhenting av informasjon som kan belyse dette spørsmålet⁷. Når hjelpetiltakene skal evalueres «møter vi oss selv i døra». Systematikken og grundigheten i hele tiltaksplanarbeidet vil være avgjørende for om evaluering lar seg gjennomføre og for utbyttet av den.

Evaluering

- * **Hva skal evalueres?**
- * *Hvordan* skal det evalueres?
- * *Hvem* skal evaluere?
- * *Når* skal det evalueres?

Hva skal evalueres?

Det er selvfølgelig *tiltakene* som skal evalueres. Men det er *målsettingene* som er målestokken som skal anvendes. Derfor er det på evalueringstidspunktene en erfarer om delmålene som er satt opp er konkrete nok, og om indikatorene som er valgt som tegn på måloppnåelse gir gode holdepunkter for å vurdere virkningene av tiltakene.

Evaluering dreier seg om oppfølging, vurdering og justering

Grunnlaget er systematisk innhenting av informasjon

Målsettingene er målestokken som anvendes i evalueringen

7 I Kristiansand kommune har en utviklet et eget opplegg for systematisk evaluering av hjelpetiltak. Se Gjedrem (2004).

Evaluering

- Hva skal evalueres?
- **Hvordan skal det evalueres?**
- Hvem skal evaluere?
- Når skal det evalueres?

Delmål formulert som atferdsbeskrivelser forenkler evalueringen

Er det indikatorer å forholde seg til?

En sammensatt beskrivelse kan være best

Skaleringsspørsmål som i "Løsningsfokusert tilnærming"

Resultatevaluering må suppleres med prosess eller tiltaks-evaluering

Fokus på resultater

Det er enklest å evaluere virkning av tiltak overfor problemer som er avgrenset til atferd, og hvor målsettingen er endret atferd på et avgrenset område. Det er da tydelig hvilken informasjon som kan si noe om endringer. Delmål formulert som atferdsbeskrivelser er ofte lett observerbare og kan ofte kvantifiseres (telles). Det er dermed relativt enkelt å måle hvor nær delmålet en er, og oftest vil det være stor enighet om observasjonene. Dersom delmålet eksempelvis er *"Tommy rekker første time på skolen hver dag"*, er en interessert i informasjon som er lett registrerbar og som antagelig allerede registreres gjennom eksisterende rutiner i skolen.

Barnevernet arbeider imidlertid med aspekter ved barns og ungdoms utvikling og fungering som ikke like lett kan "avleses"; forhold av mer psykologisk eller følelsesmessig karakter. Et delmål som *"Tommy får positiv oppmerksomhet av far"* kan kanskje konkretiseres til antall timer de er sammen i uken.

Men dersom det er den følelsesmessige dimensjonen ved oppmerksomhet som er det sentrale, er det ikke like klart hva som er relevant informasjon for å beskrive "her og nå"-situasjonen. Hva er gode indikatorer på den følelsesmessige opplevelsen av å få oppmerksomhet? Hva er det Tommy selv vil vektlegge?

Dersom målet som skal evalueres er lite konkret og relevante indikatorer er vanskelig å finne, kan den beste tilnærming være en mer sammensatt beskrivelse. Det er da vesentlig at det er de samme forhold som beskrives på de ulike evalueringstidspunktene, og at informasjonen kommer fra de samme informantene.

Enda en fremgangsmåte når lite konkrete delmål skal evalueres er å benytte seg av skaleringsspørsmål. Dette er en teknikk som anvendes i "løsningsfokusert tilnærming". Ved å be Tommy plassere nåværende situasjon på en skala fra én til ti, hvor én er den mest håpløse situasjonen og ti er situasjonen der det aktuelle problemet er løst, konkretiseres de små stegene på veien. Er det mulig for Tommy å beskrive forskjellen på skolens "femmer" og "syver"? Fremgangsmåten gjør i tillegg Tommys egen vurdering gyldig og viktig.

Det er imidlertid ikke nok å vurdere om det er positiv, negativ eller ingen endring i forhold til målsettingen. Tiltakene selv må vies oppmerksomhet. Resultatevaluering må suppleres med prosess- eller tiltaks-evaluering.

Fokus på tiltak og prosesser

De vanligste hjelpetiltakene i barnevernet er lite innholdsspesifikke. Hva som er det konkrete innholdet i tiltak som besøkshjem, støttekontakt, foreldreveiledning og tilsyn vil variere over en vid skala (se over: Tiltaksbeskrivelse). Derfor er det viktig ikke bare å fokusere på *hva* som har skjedd, men også på *hvordan* det har skjedd.

Det er videre nyttig å samle kunnskap om hvilke uforutsette hendelser som har skjedd, både de som oppleves som positive og de som oppleves som negative. Dette er nyttig fordi forhold utenfor selve tiltaksarbeidet kan ha vel så stor betydning for barnets situasjon og utvikling som selve tiltaket. Positiv endring kan skyldes positive endringer eller hendelser i familien, heller enn tiltakene i seg selv. Tilsvarende betyr mangel på måloppnåelse, eller forstørring av problemene, ikke automatisk at tiltakene i seg selv er feilslåtte. Det kan også bety at belastningene i familien har vært større eller annerledes, enn forutsatt. En slik oversikt over uforutsette hendelser kan gi både barnevernsarbeider og foreldrene kunnskap om barnas og familienes liv og dermed for justeringer av så vel mål som tiltak.

Evaluering

- *Hva* skal evalueres?
- *Hvordan* skal det evalueres?
- **Hvem** skal evaluere?
- *Når* skal det evalueres?

Hvem skal evaluere?

Evaluering skal foretas i fellesskap av de tiltakene gjelder, de som utfører dem og barneverntjenesten. At evaluering bør skje som en samarbeidsprosess understreker igjen viktigheten av at beskrivelsene av tiltakene, indikatorene på endring og måloppnåelse, er så klare og omforente som mulig. Det er særlig viktig å sikre at informasjon fra de tiltakene angår (barn, ungdom og foreldre) er etterspurt, oppfattet og registrert. Likeledes at informasjon fra de andre partene blir delt med familien.

Informasjon fra flere kilder vil gi bedre evalueringsgrunnlag enn fra én. Ulikheter i oppfatning når det gjelder gjennomføring av tiltakene og når det gjelder grad av måloppnåelse kan bidra til at tiltakene blir stadig bedre justert, men også til at det blir nødvendig med endringer både når det gjelder situasjonsbeskrivelse og målsettinger.

Fokus på tiltak og prosesser

Oppmerksomhet om hendelser utenfor tiltaket

Evaluering skal foretas i fellesskap

Særlig viktig er de tiltakene angår

Informasjon fra flere kilder er en styrke

Iverksettelsesfasen er en kritisk periode

Evaluering betyr å ta beslutning om veien videre

Evaluering

- *Hva* skal evalueres?
- *Hvordan* skal det evalueres?
- *Hvem* skal evaluere?
- **Når skal det evalueres?**

Når skal det evalueres?

Spørsmålet om når – eller hvor ofte – evaluering skal finne sted, er viktig. Å fastsette evalueringstidspunkt for eksempel etter vedtakets varighet, er ofte lite hensiktsmessig. Iverksettelsesfasen av tiltak er en kritisk periode. For å få kunnskap om tiltaket er iverksatt etter intensjonene og at ”tiltaks personer” har forstått sine oppdrag, bør første evalueringstidspunkt skje relativt raskt.

Hva som er fornuftige intervaller mellom de videre evalueringene avhenger av flere forhold:

- hvor alvorlig er situasjonen for barnet
- hvor omfattende eller komplekse tiltakene er
- hvor lenge er det tenkt at tiltaket skal være.

Hva skal være resultatet av evalueringen?

Evaluering innebærer å ta beslutninger om hva som videre skal skje. Dersom utviklingen i forhold til målene er tilfredsstillende, vil det være viktig å understøtte de prosesser som allerede er i gang. Dersom evalueringen viser at utviklingen går i negativ retning, vil forståelsen av årsaker til manglende måloppnåelse være avgjørende for beslutningene som må tas. Var forståelsen av barnets situasjon mangelfull? Har målene vært for ambisiøse? Ble det satset på feil tiltak, eller ble tiltakenes innhold noe annet enn forutsatt?

Måten evalueringen er gjennomført på vil ha betydning for om det er mulig å trekke gyldige slutninger om det som har skjedd, og dermed fatte fruktbare beslutninger om det videre tiltaksarbeidet.

Del III Omsorgsplaner

HVA er omsorgsplaner?

Barnevernloven § 4-15, 3. ledd

Allerede ved omsorgsovertakelsen skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets omsorgssituasjon. Senest to år etter fylkesnemndas vedtak skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets framtidige omsorgssituasjon som ikke skal endres uten at forutsetningene for den er falt bort. Denne planen skal forelegges fylkesnemnda til eventuell uttalelse.

Innledningsvis i denne veilederen ble omsorgsplaner beskrevet slik:

Omsorgsplanen skal formidle barneverntjenestens plan for barnets fremtid når det gjelder hvor barnet skal bo og vokse opp, og når det gjelder barnets relasjon og kontakt med sin familie. I tillegg skal omsorgsplanen tydeliggjøre om barnet har særlige behov som må følges opp. Omsorgsplanen, og særlig da planen for barnets framtidige omsorgssituasjon, har et langsiktig perspektiv.

Når barn kommer under omsorg skal det utarbeides to typer omsorgsplaner, jf. Lov om Barneverntjenester § 4-15. Den første – ”plan for barnets omsorgssituasjon” – skal ligge ved barneverntjenestens fremlegg til fylkesnemnda om omsorgsovertagelse. Den andre – ”plan for barnets framtidige omsorgssituasjon” - skal utarbeides senest to år etter at barnet ble tatt under omsorg.

At omsorgsplanene skal vedtas, betyr ikke at de er å anse som enkeltvedtak i forvaltningslovens forstand. De er ikke bindende eller bestemmende overfor de berørte parter utover det som framkommer av fylkesnemndas vedtak⁸. Omsorgsplaner kan derfor ikke påklages eller overprøves.

I dette kapitlet omtales først hvilken funksjon og hvilke formål omsorgsplaner skal ha. Deretter følger en beskrivelse av struktur og innhold for de to ulike typer omsorgsplaner, ”foreløpig omsorgsplan” og plan for barnets framtidige omsorgssituasjon.

Foreløpige og endelige omsorgsplaner

Omsorgsplaner er ikke enkeltvedtak

8 Se Ofstad & Skar (2004)

Omsorgsplanene er avklarende mer enn direkte handlingsanvisende

Omsorgsplanen vil være retningsgivende selv om foreldre eller barn motsetter seg planens premisser og føringer

Mer langsiktig perspektiv enn tiltaksplanene

Supplerende arbeidsplaner tydeliggjør hvordan barnas særlige behov skal ivaretas

Omsorgsplanenes formål og funksjon

Omsorgsplanene er knyttet til tiltak som er sjeldne og som har helt spesiell karakter: omsorgsovertagelse og plassering utenfor hjemmet. Planene tar utgangspunkt i at "rett tiltak" er bestemt; det er tatt stilling til om barnet skal plasseres i fosterhjem eller institusjon. Omsorgsplanenes formål er først og fremst å avklare barneverntjenestens intensjoner og formål med plasseringen. De er dermed ikke direkte handlingsanvisende ved å konkretisere hvilke innsatser som må iverksettes for å nå spesifikke mål, slik tiltaksplaner gjør.

I og med at det daglige omsorgsansvaret for barnet er overtatt av barneverntjenesten, har foreldrene og barna/ungdommene mindre innflytelse på omsorgsplanenes innhold enn de har på utforming av mål og midler i tiltaksplanene. Omsorgsplanen er først og fremst en oppsummerende klargjøring av sentrale spørsmål knyttet til omsorgsovertakelsen og plasseringen, basert på fylkesnemndas vedtak og barneverntjenestens egne vurderinger. Planen vil være retningsgivende for det videre arbeidet selv om foreldre eller barn åpent skulle motsette seg planens premisser og føringer.

På samme måte som for tiltaksplanene er det likevel viktig at partene i saken blir trukket inn for å bidra med innspill og delta i drøftinger. Omsorgsplanenes innhold omhandler store og betydningsfulle aspekter ved livet til barn, foreldre, søsken og fosterfamilier.

Omsorgsplanene har oftest et mer langsiktig perspektiv enn tiltaksplanene. Særlig gjelder dette den endelige omsorgsplanen som i enkelte tilfeller skal forholde seg til et tidsspenn fra barnet er to-tre til det er atten år. Det understrekes at den framtidige omsorgsplanen skal avløse den foreløpige omsorgsplanen. Planen er ment å fjerne noe av den usikkerhet som preger en del fosterhjemforhold. Planen må derfor i første rekke redegjøre for tidsperspektivene for omsorgsovertakelser og plasseringer; det vil blant annet si om det tas sikte på en langvarig plassering eller om barnet skal tilbakeføres foreldrene.

Arbeidsplaner som supplement

I likhet med barn som mottar hjelpetiltak, vil også barn og ungdom som er under omsorg ofte ha særlige behov som må imøtekommes gjennom systematisk innsats over kortere eller lengre tid. Fordi omsorgsplanens funksjon er overordnet og langsiktig, vil barna ofte trenge arbeidsplan som tydeliggjør hvordan deres særlige behov skal ivaretas i ulike livsfaser og ved endringer i livssituasjon for øvrig. Arbeidsplanen vil kunne være viktig for å konkretisere og målrette barneverntjenestens oppfølging av barnet. En slik arbeidsplan bør knyttes opp til omsorgsplanen og legges ved denne. De som utøver den daglige omsorgen (fosterforeldre/institusjonspersonale) bør sammen med barnet/ungdommen trekkes aktivt med og ha stor innflytelse på innholdet i kortsiktige og langsiktige tiltak.

Når barn eller ungdom bor i institusjon eller institusjonslignende tiltak, vil institusjonene som regel utarbeide egne planer, oftest kalt handlingsplaner, til hjelp i det daglige arbeidet.

Hva omsorgsplanene ikke bør omfatte

Omsorgsovertakelse og plassering i institusjon eller fosterhjem medfører en rekke arbeidsoppgaver for barneverntjenesten og andre involverte. Slike oppgaver er ofte knyttet vel så mye til selve tiltaket eller barnevernets organisering av arbeidet som til hva som skal skje med barnet. For barn under omsorg gjelder det for eksempel inngåelse av fosterhjemavtale, oppnevning av tilsynsfører, ansvarsgruppemøter og annen oppfølging av plasseringene. Slike oppgaver kan ivaretas gjennom for eksempel en arbeidsplan.

HVORFOR omsorgsplaner?

Det ligger viktige intensjoner bak bestemmelsen om at barn under barnevernets omsorg skal ha en omsorgsplan. Her fremheves fire av disse. Systematisk bruk av omsorgsplaner vil:

- bidra til å legge grunnlag for økt forutsigbarhet
- bidra til klarere retning og bedre kontinuitet i arbeidet med plasseringen
- bidra til å understøtte dialog og tydelighet mellom de involverte.

Økt forutsigbarhet

Omsorgsovertakelse er et omfattende og alvorlig inngrep. Barnet flyttes fra sitt hjem til en annen omsorgsbasis, og barneverntjenesten overtar ansvaret for barnets omsorg. Dette ansvaret har langt større rekkevidde for barneverntjenesten enn hva tilfellet er ved iverksetting av hjelpetiltak. Selv om tilbakeføring til hjemmet i utgangspunktet skal være mål for alle plasseringer, forblir mange barn under omsorg i mange år, noen under hele oppveksten. Det er en kjensgjerning at en del barn og unge under omsorg kan leve i en vedvarende uavklart situasjon, både med hensyn til hvor lenge de skal bo utenfor hjemmet og med hensyn til hva som skal skje med dem på lang sikt. Noen barn erfarer ustabile og omskiftelige plasseringer, noen også tilbakeføring til hjemmet etterfulgt av ny plassering. Det er utstrakt faglig enighet om at barn har behov for forutsigbarhet om sin fremtid og at det medfører store påkjenninger og fare for skade å leve i en uavklart livssituasjon over tid.

Retning for arbeidet

Utarbeiding av omsorgsplan forutsetter at barneverntjenesten foretar en grundig og systematisk gjennomgang av all informasjon og sammenfatter sine vurderinger. Informasjon og kunnskap om barnet, barnets foreldre og barnets plasseringssted må forstås i en dynamisk sammenheng.

Institusjoner utarbeider som regel handlingsplaner

En rekke arbeidsoppgaver skal ivaretas gjennom andre avtaler og planer

Omsorgsovertakelse gir barneverntjenesten langt større ansvar enn hjelpetiltak

Noen barn under omsorg lever i en vedvarende uavklart situasjon

Bidra til at innsatser og beslutninger henger sammen

Rettesnor når beslutninger tas

Skriftlighet bidrar til kontinuitet ved saksbehandlerskifte

Alle implisertes meninger blir etterspurt og trukket inn i vurderingene

Planprosessen tydeliggjør både enighet og uenighet

Omsorgsplanen skal bidra til at videre innsatser og beslutninger henger sammen, og legge grunnlag for et mer systematisk oppfølgingsarbeid. I sin oppfølging av omsorgstiltak må barneverntjenesten stadig ta stilling til en rekke større og mindre spørsmål, hvor omfang og organisering av samvær vanligvis er det største og vanskeligste. Omsorgsplanen er den sentrale rettesnoren når større og mindre beslutninger skal taes.

Kontinuitet i arbeidet

Saksbehandlere slutter i jobb. En skriftlig omsorgsplan sikrer at så vel premisser som intensjoner for barnets framtid er kjent for barneverntjenesten som sådan, og for den nye saksbehandleren. Skifte av saksbehandler innebærer ikke at forutsetningene for omsorgsplanen faller bort, som jo er kriteriet for at den skal kunne endres. Omsorgsplanens intensjoner og innhold skal videreføres av barneverntjenesten uavhengig av saksbehandlerskifte.

Dialog og tydelighet

Omsorgsplaner gir som tiltaksplaner mulighet for dialog og medvirkning. Det er en selvfølge at alle impliserte: barn, ungdom, foreldre, fosterforeldre og/eller institusjonspersonale, gjøres kjent med at omsorgsplan blir utarbeidet og hva planen skal omhandle. Likeledes at deres tanker og meninger om temaene i omsorgsplanen blir etterspurt og trukket inn i vurderingene som må foretas.

I noen saker vil en slik deltakende prosess klargjøre og forsterke enighet både om barnets behov og situasjon og om hva barnet vil trenge fremover i tid. Planprosessen vil da bidra til styrket tilslutning og samarbeid om det en ønsker å oppnå for barnet. I andre saker vil det være uenighet på ett eller flere nivåer: beskrivelser, forståelser og vurderinger knyttet til nødvendigheten og varigheten av plasseringen eller til hvordan kontakt og samarbeid skal gjennomføres. Planprosessen kan bidra til at det blir gjort tydelig hvor uenigheten er særlig fremtredende, og ikke minst hvor den er mindre fremtredende. En slik tydeliggjøring kan bidra til at både omfang og intensitet i uenighetene kan håndteres mer konstruktivt, til at omsorgsplanene blir mer realistiske og til at forventninger og samhandling mellom de ulike involverte får et mer reelt grunnlag.

Taushetsplikten er ikke til hinder for at opplysningene brukes for å oppnå det formål de er gitt eller innhentet for, jf. forvaltningslovens § 13 b første ledd nr. 2, eller gis til andre forvaltningsorgan når det er nødvendig for å fremme barneverntjenestens eller institusjonens oppgaver, jf. bvl. § 6-7 tredje ledd. Dette åpner for at barneverntjenesten kan gi nødvendig informasjon til forsterforeldre og hjelpeapparatet.

Foreløpige omsorgsplaner

Barnevernloven § 4-15, 3. ledd:

Senest to år etter fylkesnemndas vedtak skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets framtidige omsorgssituasjon som ikke skal endres uten at forutsetningene for den er falt bort. Denne planen skal forelegges fylkesnemnda til eventuell uttalelse.

Arbeidet med foreløpige omsorgsplaner

Selv om barneverntjenesten ikke er pålagt i barnevernloven å legge fram utkast til foreløpig omsorgsplan for fylkesnemnda, anbefales en slik praksis. Som et siste punkt i saksframlegget til fylkesnemnda, vil den foreløpige omsorgsplanen kunne ha en viktig funksjon ved at den klargjør og oppsummerer hvilke intensjoner barneverntjenesten har når den foreslår omsorgsovertakelse og plassering utenfor hjemmet. Planen vil danne utgangspunkt for barneverntjenestens forslag.

Vedtaket fra fylkesnemnda gir føringer for den endelige utformingen av foreløpig omsorgsplan. Selv om barneverntjenesten har fått medhold for sitt forslag, kan det i fylkesnemndas slutning ligge føringer som krever justeringer i forhold til planen slik den så ut før nemndsbehandlingen. Vedtaket kan eksempelvis gi andre premisser for hva som må endres for at barnet skal kunne tilbakeføres og dermed for sannsynlig varighet av plasseringen. Vedtaket kan også inneholde momenter som har betydning for hva som bør vektlegges ved kontakt og samvær mellom barnet og barnets foreldre.

Basert på barneverntjenestens saksforberedelser og fylkesnemndas vedtak skal den foreløpige omsorgsplanen fastsettes. I og med at en omsorgsplan ikke er en direkte handlingsanvisende plan, skal den ikke jevnlig evalueres og eventuelt justeres. Likevel kan det spesielt i den første tiden etter omsorgsovertakelsen og plassering inntreffe situasjoner og endringer som gjør det nødvendig å vurdere deler av planen på nytt. Men først og fremst vil planens fremste funksjon være å gi et holdepunkt når ulike beslutninger og avtaler skal inngås i denne perioden.

Fylkesnemnda bør ha utkast til foreløpig omsorgsplan

Fylkesnemndas vedtak gir føringer for planen

Planen gir holdepunkt for beslutninger og avtaler

En innbyrdes sammenheng mellom elementene i strukturen

En foreløpig plan kan hjelpe til å fokusere på at barnet også flytter til noe

Klargjør endringer som må skje før tilbakeføring

Fosterhjem eller institusjon?

Hva gjør plasseringsstedet egnet?

HVORDAN utforme foreløpige omsorgsplaner?

Det er de forhold som til sammen legger ramme og forutsetninger for barnets omsorgssituasjon som utgjør de ulike elementene i den foreløpige omsorgsplanen. Elementenes innhold bygger på fylkesnemndas vedtak og vedtakets premisser. Det er en klar innbyrdes sammenheng mellom elementene i strukturen, der vurderinger vedrørende ett av elementene påvirker vurderingene vedrørende de andre. Elementene skal likevel omtales hver for seg.

Struktur for Plan for barnets foreløpige omsorgssituasjon

- Situasjonsbeskrivelse
- Varighet/forutsetninger for tilbakeføring
- Plasseringssted
- Intensjon for kontakt og samvær med foreldre/familie
- Barnets særlige behov over tid
- Evaluering

Situasjonsbeskrivelse

Her gjøres det kort rede for hvorfor omsorgsovertakelsen var nødvendig, og hvilke formål plasseringen skal ha for barnet. Når barn taes under omsorg er fokuset ofte på nødvendigheten av at barnet flyttes *fra* en omsorgssituasjon som utsetter det for fare. En foreløpig plan kan hjelpe til å fokusere på at barnet også flytter *til* noe, og på at stedet det flytter til skal bidra til at barnets utvikling blir trygget. I situasjonsbeskrivelsen henvises det til Fylkesnemndas vedtak og vedtakets dato. Det vises her til taushetsplikten, jf. bvl. § 6-7 første ledd og til rundskrivet om Barnevernet og taushetsplikten, opplysningsretten og opplysningsplikten Q-24, mars 2005.

Varighet/forutsetninger for tilbakeføring

Et helt sentralt spørsmål etter en omsorgsovertakelse er hvor lenge den skal vare. Forarbeidene til Lov om barneverntjenester uttrykker at plasseringer utenfor hjemmet i utgangspunktet bør ha tilbakeføring til hjemmet som mål⁹. Det må derfor forventes at den foreløpige omsorgsplanen - så langt det er mulig - klargjør hvilke endringer som må skje i foreldrenes omsorgsutøvelse og/eller livssituasjon før barnet eller ungdommen kan tilbakeføres. Denne klargjøringen gir grunnlag for vurderingen av sannsynlig varighet for plasseringen.

Plasseringssted

Her gjøres det kort rede for om barnet planlegges å bli plassert i fosterhjem eller i institusjon. Når planen er at barnet skal flyttes til institusjon eller til fosterforeldre som er kjent av barneverntjenesten, gjøres det kort rede for hvorfor plasseringsstedet vurderes som egnet for det aktuelle barnet. Når planen er at barnet skal plasseres i et fosterhjem som ennå ikke er funnet, gjøres det kort

⁹ Innst. O.nr. 80 (1991-92) s. 25.

rede for hvilke mer generelle forutsetninger fosterhjemmet må ha, igjen ut fra det konkrete barnets behov og situasjon.

Dersom barnet midlertidig er plassert i beredskapshjem, institusjon eller annet tiltak, med formål om senere flytting til annet omsorgstiltak, bør dette også komme fram.

Intensjon for kontakt og samvær med foreldre/familie

Under denne overskriften skal det komme frem hvilken rolle foreldre, og eventuelt andre viktige personer for barnet, skal ha i barnets liv mens det er under omsorg. Det er altså premissene for og målsettingene med den konkrete samværsavtale som skal uttrykkes og ikke samværsordningen i detalj. Innholdet i denne delen står i nær sammenheng med innholdet i de forutgående elementene og da særlig vurderingene knyttet til varighet av plasseringen.

Barnets særlige behov over tid

Mange barn som barneverntjenesten overtar omsorgen for, har levd i en belastende omsorgssituasjon over tid. Flere har utviklet sårbarhet og behov som krever særlig oppmerksomhet og innsats. Slike behov bør komme tydelig fram i den foreløpige omsorgsplanen også når de ikke er av forbigående karakter og når de innebærer særlige utfordringer og innsatser fra barnets nye omsorgsmiljø (fosterforeldre, institusjon, skole, barneverntjenesten eller andre hjelpeinstanser). En tydeliggjøring av barns særlige behov bidrar til å understreke det ansvaret barneverntjenesten har for å følge opp behovene over tid¹⁰. En foreløpig omsorgsplan kan også suppleres med en arbeidsplan som redegjør nærmere for hvordan arbeidet for å avhjelpe barnas behov skal legges opp. Arbeidsplanen legges ved den foreløpige omsorgsplanen og blir en naturlig handlingsrettet del av denne.

Evaluering

Når foreløpig omsorgsplan skal evalueres er spørsmålet først og fremst: Er innholdet i planen, innenfor hvert enkelt element og for planen som helhet, gyldig i forhold til situasjonen slik den er nå? Har det skjedd endringer ved eller rundt barnet eller ved barneverntjenestens vurderinger som impliserer andre framtidsplaner, eksempelvis når det gjelder hvor barnet skal bo eller hvor lenge det skal være plassert? De justeringer av planen som foretas må uansett fortsatt skje innenfor fylkesnemndas vedtak.

Foreldres og andre viktige voksnes rolle i barnets liv Ikke samværsordningen i detalj

Behov som ikke er av forbigående karakter bør komme tydelig fram

Kan suppleres med en arbeidsplan

Justeringer som foretas må være innenfor fylkesnemndas vedtak

---

¹⁰ En hjelp til å identifisere og systematisere barnets særlige behov finner en i "Tiltaksplaner i barnevernet" (Bastøe 1995). Her er barnets situasjon og fungering inndelt i sju underpunkter.

Endelige omsorgsplaner

Barnevernloven § 4-15, 3. ledd:

Senest to år etter fylkesnemndas vedtak skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets framtidige omsorgssituasjon som ikke skal endres uten at forutsetningene for den er falt bort. Denne planen skal forelegges fylkesnemnda til eventuell uttalelse.

Planens hovedintensjon er å sikre stabilitet og forutsigbarhet

Plan for barnets fremtidige omsorgssituasjon, som her benevnes som ”endelig omsorgsplan”, har et enda klarere overordnet og langsiktig formål enn den foreløpige planen. Planens hovedintensjon er å sikre stabilitet og forutsigbarhet for barnet. Intensjonen bygger på den utstrakte faglige enigheten om at barn har et sterkt behov for å vite hva som er dets langsiktige fremtid, hvor det skal vokse opp og hvor det skal høre til. I det følgende beskrives først noen viktige premisser for planprosessen, deretter gis en presentasjon av struktur og innhold.

Utarbeides senest to år etter omsorgsovertakelsen

Arbeidet med endelige omsorgsplaner

Planen for barnets fremtidige omsorgssituasjon skal utarbeides senest to år etter omsorgsovertakelsen. For barn og ungdom hvor det tidlig blir klargjort at plasseringen vil måtte være langsiktig, kan planen vedtas når det er klargjort hvilket omsorgstiltak barnet/ungdommen skal ha.

Forelegges Fylkesnemnda for uttalelse

Planen skal forelegges Fylkesnemnda for eventuell uttalelse. Fylkesnemnda skal ikke godkjenne planen, men påse at dens innhold er i tråd med nemndas vedtak og premissene for vedtaket.

Skal ikke endres hvis ikke forutsetningene endres

Planen skal ikke endres uten at forutsetningene for den er falt bort. Forhold som kan bety at forutsetningene er falt bort, kan eksempelvis være nytt vedtak i fylkesnemnd eller rettsapparat, at plasseringsstedet ikke lenger kan ivareta barnet, at planlagt hjemflytting ikke lenger er mulig, at forholdet mellom foreldre og barn utvikler seg i en annen retning enn det en forutså og så videre.

Ikke bindende ved ny behandling i Fylkesnemnda

Endelig omsorgsplan er ikke bindende ved eventuell ny behandling i Fylkesnemnda. Den er likevel ikke uten betydning fordi den tydeliggjør hva som frem til nå har vært førende i saken. Nemnda må så ta stilling til om omsorgsplanens innhold og føringer skal fastholdes eller om det bør legges andre planer for barnet.

Planens tidsperspektiv avhenger av hvor lenge barnet skal være under omsorg

Planen skal ha et tidsperspektiv like langt som det er forutsatt at barnet skal være under omsorg. For noen barn vil tidsperspektivet for den endelige omsorgsplanen kunne bety en plan for hele barnets oppvekst. En så langsiktig plan for barn og unges liv er nødvendigvis beheftet med usikkerhet. Noen vil hevde at den derfor er uten verdi. At all fremtid har en viss usikkerhet knyttet til seg er imidlertid like mye en begrunnelse *for* en langsiktig plan som *mot*. En gjennomtenkt omsorgsplan basert på gjeldende vedtak og på de erfaringer en har gjort i tiden etter omsorgsovertakelsen, vil være et sentralt referansepunkt når en skal vurdere om senere utvikling og hendelser skal medføre endring av planene for barnet.

Usikkerhet om fremtiden er vel så mye et argument for som mot en langsiktig plan

HVORDAN utforme planer for fremtidig omsorgssituasjon?

Struktur for plan for fremtidig omsorgssituasjon

Struktur for Plan for barnets fremtidige omsorgssituasjon

- Situasjonsbeskrivelse
- Varighet
- Plasseringssted/Bosted
- Intensjon for kontakt og samvær med foreldre/familie
- Barnets særlige behov over tid

Planen for barnets fremtidige omsorgssituasjon inneholder i hovedsak de samme elementer som den foreløpige omsorgsplanen. I det følgende vil de derfor bare bli kort omtalt.

Evaluerer er imidlertid ikke en del av denne planens struktur. Det betyr ikke at planen ikke skal være i bruk i det løpende arbeidet med plasseringen. Planen er en rettesnor for arbeidet og for alle involverte. Det innebærer at når valg eller beslutninger skal gjøres, vil et viktig vurderingskriterium være om valgene er i samsvar eller konflikt med planen. Likeså må en, når ulike hendelser eller endringer inntreffer, aktivt vurdere om dette medfører at forutsetningene for planen endres.

Situasjonsbeskrivelse

Med henvisning til gjeldende vedtak fra fylkesnemnd eller domsstol gjøres det helt kort rede for hvor lenge barnet har vært under omsorg, hvor barnet bor nå og hvor lenge det har bodd der.

Varighet

Hovedspørsmålet når omsorgssituasjonen frem til voksen alder skal planlegges, er om det skal siktes mot tilbakeføring eller mot oppvekst under omsorg av barnevernet. Dette spørsmålet klargjøres under denne overskriften.

Hovedintensjonen med planen for fremtidig omsorgssituasjon er å redusere usikkerheten for barnet. Det er derfor en viktig oppgave for barneverntjenesten å komme frem til en begrunnet oppfatning om dette spørsmålet senest to år etter omsorgsovertakelsen. Dersom det to år etter omsorgsovertakelsen fremdeles er usikkert hvor lenge barnet skal være under omsorg, må det komme frem hvilke forhold som har betydning for at avgjørelse om dette kan fattes. Dersom barnet er svært sårbart og har meget klare behov for utviklingsstøtte, bør det komme frem at barnet trolig vil ha behov for tiltak langt ut over atten års dagen.

I hovedsak samme struktur som foreløpig omsorgsplan

Evaluerer inngår ikke

Planen er en rettesnor

Langsiktig plassering eller tilbakeføring

Når varighet er usikker, må vurderings-tema framkomme

Behov for tiltak ut over 18 år?

Å tenke langsiktig om foreldres og familiens betydning for barnet

En gjennomtenkt oppfatning om relasjoner er viktig når samværsavtaler skal diskuteres

Vil barnet ha spesielle behov ved viktige overganger i livet?

Plasseringssted/Bosted

Skal barnet bli boende i fosterhjemmet, er det sannsynlig med endret omsorg-base eller er det planer om en gradvis flytting til far og hans nye familie? Det er denne typen spørsmål som er førende for innholdet i dette elementet. Dersom planen omhandler en ungdom på 16-17 år, vil det her være aktuelt å gjøre rede for hvor det er planlagt at ungdommen skal bo etter fylte atten år.

Intensjon for kontakt og samvær med foreldre/familie

Det er en utfordring for barneverntjenesten, sammen med barnet selv og andre aktører, å tenke langsiktig om hvilken betydning foreldrene og familien bør og kan ha for barnet i fremtiden, og hvordan deres rolle bør utvikle seg over tid. Den konkrete samværsavtalen og den praktiske gjennomføring av kontakten mellom barnet og dets familie er av de forhold som med sikkerhet vil endre seg over tid. Det er videre et område hvor det selv i langsiktige plasseringer, ofte kommer nye opplysninger som krever nye vurderinger. En gjennomtenkt og gjennomdrøftet oppfatning om hvilke relasjoner det skal legges til rette for vil være et viktig grunnlag når justeringer av samværsavtaler skal diskuteres.

Om planen er tilbakeføring eller oppvekst utenfor hjemmet, vil gi viktige føringer for hvilke intensjoner kontakt og samvær skal ha. Andre forhold som har betydning er foreldrenes funksjon og deres akseptering av plasseringen, barnets alder, behov og tilknytningsforhold samt de erfaringer som er gjort gjennom den første tiden etter omsorgsovertakelsen.

Barnets særlige behov over tid

På det tidspunkt planen for barnets fremtidige omsorgssituasjon skal vedtas vil barneverntjenesten som en hovedregel ha et godt grunnlag for å vurdere om barnet har særlige behov eller problemer som krever målrettet innsats over tid.

Dersom planen er at barnet skal vokse opp under barneverntjenestens omsorg, kan det være særlig viktig at planen gjør det tydelig at barnet vil ha behov for særlig støtte ved viktige overganger, som blant annet overgang fra barneskole til ungdomsskole og overgang til egen bostedssituasjon. Det understrekes at det som skal inn i omsorgsplanen er det som er spesielt for dette barnet eller ungdommen, utover den sårbarhet og det oppfølgingsbehov som gjelder generelt for alle barn under barnevernets omsorg.

Del IV Tiltaksplaner for plasseringer som hjelpetiltak

Bestemmelsen i barnevernlovens § 4-5 om at det skal utarbeides tiltaksplan når hjelpetiltak iverksettes gjelder også når hjelpetiltaket er plassering utenfor hjemmet. Det er ikke spesifikke formalkrav til tiltaksplanen. Men for at planen skal være til nytte, er det viktig at den ivaretar de behov som alle plasserte barn har for avklaringer om hva som videre skal skje. Dette behovet er til stede uavhengig av om plasseringen er et hjelpetiltak eller et omsorgstiltak. En plassering utenfor hjemmet har betydelige konsekvenser for barnet, uavhengig av hjemmel for plasseringen. Derfor hører også elementer fra omsorgsplanen hjemme i tiltaksplanen som her omtales.

Arbeidet med tiltaksplanen

Plasseringer utenfor hjemmet som hjelpetiltak har ulike begrunnelser og ulike opptakter. Noen ganger blir de brukt i saker hvor barneverntjenesten forbereder sak for fylkesnemnda om omsorgsovertakelse, fordi foreldrene erkjenner behovet for plassering, og ønsker å samarbeide om denne. Mange av elementene som bør inn i tiltaksplanen vil da være gjennomtenkt og avklart. Andre ganger er opptakten kort. Når plasseringen er initiert av familien selv, skjer det ofte fordi familien opplever at den er i en krise, hvor det er nødvendig at andre snarlig tar det daglige ansvaret for barna. I slike situasjoner er tiltaksplanens elementer viktige stopp- og sjekkpunkter for å sikre at foreldre og barneverntjeneste har samme mål og mening med plasseringen.

Plasseringer utenfor hjemmet som hjelpetiltak innebærer at foreldrene beholder alle formelle rettigheter og plikter overfor barna selv om barna bor hos andre. De bør derfor ha en helt sentral rolle i utformingen av tiltaksplanen. Ved disse plasseringene er det nødvendig å avklare hvordan ansvar og oppgaver skal fordeles mellom fosterhjem/institusjon, barneverntjeneste og foreldre. Avtale om slike forhold ligger *utenfor* tiltaksplanen, men bør avspeiles i denne, eksempelvis når det gjelder fordeling av ansvar for deltakelse og oppfølgingsoppgaver.

Det å plasseres utenfor hjemmet er en stor omveltning for barn og unge, uavhengig av lovhjemmel for plasseringen. Med referanse til prinsippet som er nedfelt i barneloven § 3 ”rett for barnet til å være med på avgjerd” og tilsvarende prinsippet i barnevernloven § 6-3 skal barn og unge delta i planarbeidet. Deltagelse bidrar til at de er informert og hørt i forbindelse med målsetting og planlagt tidsperspektiv for plasseringen. Når ungdommen er over 15 år, forutsetter plassering etter § 4-4, 5. ledd samtykke fra ungdommen selv, i tillegg til foreldrene. Dette innebærer at både foreldre og ungdom må slutte seg til tiltaksplanen for at den skal være gyldig.

Krav om tiltaksplan etter § 4-5

Plasseringer med ulike opptakter

Raske beslutninger og plutselige plasseringer

Tiltaksplanen kan klargjøre

Foreldrene beholder rettigheter og plikter overfor barna

Uansett lovhjemmel betyr plassering omveltning for barnet

Barnets deltakelse

Også fosterforeldre og institusjonspersonalet

Også andre hjelpe-tiltak inkluderes i planen

Hvilke behov hos barnet skal imøtekommes?

To dimensjoner: Hva er barnets behov? Hva gjør hjemflytting mulig?

Skal fosterforeldre og institusjonspersonalet trekkes inn i arbeidet med tiltaksplanen? Med tanke på at disse får det daglige ansvaret for å koordinere og følge opp innsatser overfor barnet og med henblikk på at planen skal være realistisk, er det rimelig at de trekkes inn så snart barnevern og familie har et forslag til tiltaksplan og plasseringssted er valgt.

Plassering utenfor hjemmet som hjelpetiltak er forutsatt å ha begrenset varighet. Det er naturlig at enkelte hjelpetiltak som var iverksatt før plasseringen, fortsetter under og etter plasseringen. Det kan gjelde kontakt med støttepersoner, behandlingstilbud, veiledning til foreldre med mer. Det er vesentlig at også disse tiltakene inngår i planen, slik at den helhetlige innsatsen overfor barnet kommer fram.

Struktur for tiltaksplan for plasseringer utenfor hjemmet som hjelpetiltak

Struktur for tiltaksplan for hjelpetiltaksplasseringer

- Situasjonsbeskrivelse
- Mål for plassering utenfor hjemmet
- Varighet
- Plasseringssted
- Samarbeid og kontakt mellom foreldre/familie, plasseringssted og barn
- Evaluering av plasseringen
- Oppfølging av barnets særlige behov
  - delmål
  - tiltaksbeskrivelse
  - tidsperspektiv
  - evaluering

Situasjonsbeskrivelse

Her gis en kort beskrivelse av hvorfor plasseringen er nødvendig. I tillegg redegjøres det for hvilke særlige behov hos barnet som må imøtekommes i den perioden plasseringen varer.

Mål for plassering utenfor hjemmet

Det er to dimensjoner som bør dekkes i målbeskrivelsen. Den første er hvilke behov hos barnet plasseringen skal bidra til å ivareta. Den andre dimensjonen skal peke mot hvordan situasjonen skal være for at barnet kan flytte hjem igjen.

Et eksempel kan være:

Cecilie sikres en stabil omsorgssituasjon der voksne avlaster henne fra å ta for stort ansvar for sitt eget og mors dagligliv.

Samtidig arbeider mor, mens hun er innlagt til behandling, for å tilrettelegge situasjonen i familien. Når Cecilie flytter hjem igjen kan mor ivareta seg selv og Cecilie på en god måte.

Dette tosidige målet må konkretiseres i delmål. Ikke minst gjelder dette hvordan situasjonen skal være når Cecilie flytter hjem.

Et annet eksempel:

David har en stabil omsorgssituasjon med voksne som gir ham nødvendig oppfølging og grenser. Kontakten mellom David og far preges av klare avtaler og mindre konflikter når David flytter hjem.

Varighet

Dette er et sentralt element ved plasseringer etter § 4-4, 5. ledd. Det er forutsatt at plasseringer etter denne bestemmelsen skal være kortvarig. Hva som er kortvarig varierer imidlertid med barnets alder, og for enkelte ungdommer vil plasseringens tidsramme kunne være relativt vid¹¹. Planen bør uansett angi antatt varighet, og den antatte varigheten må stå i forhold til plasseringens målsetting. For Cecilie vil det dreie seg om hvor lang tid mor trenger for å få en så ordnet tilværelse at hun kan gi Cecilie god nok omsorg. Eventuell usikkerhet knyttet til dette, bør komme fram i planen. At målsetting og antatt varighet er avklart, er sentrale bidrag til at foreldre og/eller barn ikke skal oppleve seg ført bak lyset dersom barneverntjenesten senere fremmer sak om omsorgsovertakelse.

Plasseringssted

Ved plasseringer etter § 4-4, 5. ledd er plasseringssted oftest bestemt når tiltaksplanen skal utformes. Valgt plasseringssted oppgis. Dersom plasseringen er en "mellomplassering", oppgis hva som er det endelige plasseringstiltak.

Samarbeid og kontakt mellom foreldre/familie, plasseringssted og barn

I plasseringer som hjelpetiltak utøves den daglige omsorgen på vegne av foreldrene, ikke på vegne av barneverntjenesten. Foreldrene har bestemmelsesrett over barnet. Barneverntjenesten har eksempelvis ingen myndighet til å regulere kontakten mellom barn og foreldre. Samtidig må mange av foreldrefunksjonene i forhold til barnets dagligliv ivaretas av de voksne i institusjonene eller fosterhjemmene. Dette forutsetter samarbeid mellom foreldrene og de som tar hånd om barnet daglig. Hva som skal være det konkrete innholdet og ansvarsfordelingen i dette samarbeidet må nedfelles i en avtale utenom tiltaksplanen. Under dette punktet i tiltaksplanen bør det være en mer generell beskrivelse av hvordan foreldre og eventuelt andre skal sikres å opprettholde sin sentrale rolle i barnas liv mens barnet bor hos andre. Drøftingen av dette kan videre bidra til å markere at foreldrene ikke *kan* overlate alt ansvar til andre.

Den antatte varigheten må stå i forhold til målsettingen

Usikkerhet om varighet bør uttrykkes

Foreldrene har bestemmelsesrett over barnet

I tiltaksplanen bør det være en mer generell beskrivelse av foreldrenes rolle

¹¹ I Barne- og familiedepartementets Retningslinjer av 10. desember 1998 til barnevernloven understrekes at spørsmål om varighet ikke alene kan være et argument mot plassering etter § 4-4, 5. ledd. Det avgjørende må være hva som totalt sett framstår som den beste løsning for barnet/ungdommen.

Plasseringens midlertidige karakter fordrer gode evalueringsrutiner

Samme formål og struktur som for øvrige hjelpetiltak

Evaluering av plasseringen

Plasseringens midlertidige karakter gjør det nødvendig med gode evalueringsrutiner. Evalueringene skal besvare om plasseringen gir barnet den hjelp som er forutsatt, og om hvordan situasjonen er for de forhold som skal endres før tilbakeføring. De vanlige evalueringsspørsmålene aktualiseres, men i saker hvor plasseringen synes å bli mer langvarig, aktualiseres også spørsmålet om det vil være til barnets beste å forberede en sak om omsorgsovertakelse.

Oppfølging av barnets særlige behov

Barn som blir plassert utenfor hjemmet har behov for konkrete tiltak og oppfølging både innenfor og i tillegg til plasseringstiltaket. Denne delen av tiltaksplanen vil ha samme formål og struktur som tiltaksplaner for hjelpetiltak mens barn bor hjemme (del II).

- Delmål
- Tiltaksbeskrivelse
- Tidsperspektiv
- Evaluering

Delmålene beskriver mer konkret enn hovedmål for plasseringen hva som skal oppnås i forhold til barnets behov og hva som skal til for at plasseringen kan opphøre og barnet flytte hjem.

Noen tiltak vil være videreføring av tiltak iverksatt før plassering og andre vil ha mer direkte sammenheng med plasseringen. Dette betyr at tidsperspektivet kan variere mellom ulike tiltak og ulike delmål.

Del V Tiltaksplaner for plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26

Barnevernloven § 4-28

”Når et barn blir plassert i institusjon uten eget samtykke eller samtykke fra den som har foreldreansvaret, jf. § 4-24, skal barneverntjenesten sørge for at det utarbeides en tiltaksplan for barnet. Utkast til tiltaksplan skal foreligge når fylkesnemnda behandler saken. Endelig tiltaksplan skal utarbeides snarest mulig etter at fylkesnemndas vedtak foreligger. Tiltaksplanen må ikke være i strid med fylkesnemndas vedtak eller med forutsetningene for vedtaket. Også når barneverntjenesten medvirker til en plassering i institusjon på grunnlag av samtykke, jf. § 4-26, skal den sørge for at det utarbeides tiltaksplan for barnet dersom barnet og de som har foreldreansvaret samtykker. Har barnet fylt 15 år, er barnets samtykke tilstrekkelig. Tiltaksplanen skal om mulig foreligge før plasseringen iverksettes.

Tiltaksplanen skal endres dersom barnets behov tilsier det. Utarbeidelse og endringer av tiltaksplanen skal så langt som mulig skje i samarbeid med barnet. Når plasseringen skjer i medhold av § 4-24 må det ikke gjøres endringer i strid med fylkesnemndas vedtak eller med forutsetningene for vedtaket. Når plasseringen skjer i medhold av § 4-26, må samtykke som nevnt i første ledd femte og sjetten punktum innhentes også når tiltaksplanen skal endres.

Når plasseringen skjer med bistand fra statlig regional barnevernmyndighet, jf. § 2-3, skal den statlige regionale barnevernmyndigheten etter anmodning fra barneverntjenesten i kommunen bistå barneverntjenesten med utarbeidelse av tiltaksplanen.

Departementet kan gi retningslinjer om tiltaksplanens innhold.”

Arbeid med tiltaksplaner for plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26

Departementet har utarbeidet egne retningslinjer for tiltaksplaner ved tiltak som er vedtatt etter disse bestemmelsene¹². Sammen med lovbestemmelsen gir retningslinjene føringer både for utarbeidelse av tiltaksplanen og dens innhold.

Plassering etter §§ 4-24 og 4-26 er tiltak som gjelder ungdom med særlig alvorlige atferdsvansker. Lovens kriterier for at disse bestemmelsene skal kunne anvendes, er strenge fordi de hjemler sterkt inngripende virkemidler overfor de ungdommene det gjelder. Jo mer inngripende et tiltak er, jo viktigere er det at de er godt faglig begrunnet og at de følges nøye opp. Det er bakgrunnen for at den relativt detaljerte bestemmelsen om tiltaksplan (§ 4-28) ble tilføyd loven i 1999.

Når plasseringen skjer på grunnlag av samtykke etter § 4-26, er drøfting og avklaring av formål og forutsetning vesentlig. Det er en forutsetning for at samtykket skal være reelt. Reelt samtykke er viktig når konsekvensen kan være at ungdommen holdes tilbake i institusjonen. Barnets og eventuelt foreldrenes,

Retningslinjer er utarbeidet

Jo mer inngripende tiltak er, jo viktigere er faglig begrunnelse og oppfølging

¹² Retningslinjer av 01.02.2000 for tiltaksplaner ved vedtak etter Barnevernlovens §§ 4-24 og 4-26.

Samtykke må også gjelde tiltaksplanen

Så langt som mulig i samarbeid med foreldre og ungdom

Tydeliggjøre premisser og formål for tiltak

Fastsettes snarest mulig etter fylkesnemndas vedtak

Samarbeid med aktuell institusjon og BUF-etat

Hvilket tiltak ungdommen er plassert i

Risiko og behov

Samtykke må derfor også omfatte tiltaksplanen, slik retningslinjene sier. Det samme gjelder eventuelle endringer i tiltaksplanen.

Når plassering skjer etter § 4-24, skal utkast til tiltaksplan foreligge når saken fremmes for fylkesnemnda jf. § 4-28. Utarbeidelse av tiltaksplanen skal så langt som mulig skje i samarbeid med ungdommen og foreldre. Ut fra tiltakets tvangsmessige karakter, kan det imidlertid ikke forutsettes at ungdommen skal delta aktivt eller være enig i hele innholdet i planen. Men på lik linje med at tiltaksplanen vil styrke nemndas grunnlag for å vurdere sannsynlige konsekvenser av sin beslutning, vil tiltaksplanen overfor ungdommen tydeliggjøre premisser og formål for de avgjørelser og tiltak som så sterkt vedrører dem og foreldrene.

Snarest mulig etter at fylkesnemndas vedtak foreligger, skal tiltaksplanen fastsettes. Dersom fylkesnemndas vedtak eller vedtakets forutsetninger avviker fra barneverntjenestens utkast, må dette innarbeides i planen.

Når plassering skjer med bistand fra statlig regional barnevernmyndighet skal den statlige regionale barnevernmyndigheten etter anmodning fra barneverntjenesten i kommunen bistå barneverntjenesten i utarbeidelse av tiltaksplan jf. §4-28. Dersom barneverntjenesten ber om bistand i planarbeidet, har disse instansene plikt til å gi det. Viktigheten av et slikt samarbeid henger sammen med at ungdom som plasseres etter de aktuelle bestemmelsene, har særlig stort hjelpebehov. I hvilken grad og på hvilke måter institusjonene vil kunne bidra til å nå målene for ungdommene, utgjør viktige premisser for tiltaksplanens innhold og realisme.

Struktur for tiltaksplan for plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26

Struktur for tiltaksplan for plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26

- Situasjonsbeskrivelse
- Mål for plassering utenfor hjemmet
- Varighet
- Plasseringssted
- Samarbeid og kontakt med foreldre/familie
- Evaluering av plasseringen
- Delmål og tiltak
  - Målbeskrivelse
  - Tiltaksbeskrivelse
  - Tidsperspektiv
  - Evaluering

Situasjonsbeskrivelse

Her henvises det til Fylkesnemndas (§ 4-24) eller barneverntjenestens (§ 4-26) vedtak og hvilket tiltak ungdommen er plassert i. I tillegg bør det være en kort oppsummerende beskrivelse av hva som har gjort plasseringen nødvendig.

Denne beskrivelsen peker i retning av hvilken risiko ungdommen befinner seg i og hvilke særlige behov ungdommen har.

Mål for plassering utenfor hjemmet

Når en finner det nødvendig å plassere en ungdom mot ungdommens samtykke eller med mulighet for å holde ungdommen tilbake, tilsier dette at plasseringen har som mål om å begrense eller stanse en viss type atferd.

Målsettingen bør peke på hvilken type atferd en ønsker ungdommen skal få kontroll over.

Parallelt med mål om å begrense, forhindre eller stanse uheldig atferd, bør målet for plasseringen også formuleres positivt og utviklingsrettet. Det bør pekes på funksjonsområder eller situasjoner som barneverntjenesten mener tiltaket skal bidra til å endre eller hvor det skal skje en utvikling. Dette er i tråd med lovteksten i § 4-24 som omhandler ungdommens behov for observasjon, undersøkelse, behandling og opplæring som aktuelle formål for plasseringen. Sett i lys av de omfattende problemene ungdommene sliter med, oppfordres det til realisme i forhold til hva en kan oppnå innenfor varigheten av oppholdet.

Varighet

Lovbestemmelsene som tiltaksplanen relaterer seg til, inneholder klare tidsavgrensninger. Ved plassering etter § 4-24 er vedtakets ytre ramme på tolv måneder. Varighetsspørsmålet fordrer likevel en individuell vurdering. Det er ikke gitt at det vil være hensiktsmessig å utnytte tidsrammen maksimalt. Vurdering av plasseringens varighet i forhold til om den fungerer etter sin hensikt, bør skje fortløpende (jf. nedenfor om evaluering av plasseringen).

Plasseringssted

Fylkesnemndas vedtak etter § 4-24 vil angi hvilket plasseringssted som skal benyttes. Dette punktet i tiltaksplanen kan derfor utelates dersom plasseringssted er oppgitt foran i planen. Det skal her understrekes at flytting til annet tiltak enn det som er nevnt i fylkesnemndas vedtak, ikke kan skje uten ny behandling for nemnda.

Når vedtaket er fattet etter § 4-26, vil det være mulig å flytte ungdommen til et annet tiltak som er godkjent for denne type plasseringer. Dersom dette vurderes eller er planlagt, bør det fremgå i tiltaksplanen.

Samarbeid og kontakt med foreldre/familie

Barn som plasseres etter bestemmelsene som omtales her, er i all hovedsak ungdommer. Noen kan være fylt 18 år. For de eldste ungdommene kan relasjonen til familien ha en annen karakter enn for yngre barn. Ungdommen kan være mer motivert for å flytte i egen bolig enn hjem til familien etter plassering. I tillegg kan mange familier til ungdom med betydelige atferdsvansker oppleve seg utslitte og maktesløse. Samtidig vet vi at familien, og eventuelt andre betydningsfulle voksne, vil ha en sentral rolle i ungdommens overgang til mer selvstendig tilværelse. Gjennomtenking og dialog om kontakt og samarbeid er derfor et viktig element i tiltaksplanen.

Målsettingen bør peke på hvilken type atferd ungdommen skal få kontroll over

Også utviklingsrettete mål

Realisme i forhold til hva som kan oppnås

Vedtaketets ytre ramme er 12 måneder

Hva er hensiktsmessig varighet?

Ved § 4-24 må flytting være nevnt i fylkesnemndas vedtak

Relasjonen til familien kan være annerledes for eldre enn for yngre barn/ungdommer

Familien vil ha en sentral rolle ved overgangen til selvstendig tilværelse

Samvær og kontakt kan ikke reguleres av barneverntjenesten

Samvær og kontakt mellom ungdommen og foreldrene må ses i forhold til fylkesnemndas vedtak og til ungdommens totale situasjon innenfor institusjonens rammer.

Evaluering av plasseringen

Ut fra tiltakenes inngripende virkemidler er det viktig å fortløpende vurdere hensiktsmessigheten av plasseringen. Virker tiltaket til å nå de mål som er satt? Er hensikten utredning og observasjon (§ 4-24, første ledd), er tidsrammen kortsiktig og haster det med å ta stilling til hvilke videre behov ungdommen har, og tiltak i forhold til dette?

Evaluering bør skje minst hver tredje måned

Er hensikten mer langvarig behandling (§ 4-24, annet ledd), sier lovbestemmelsen at tiltaket skal vurderes på nytt etter seks måneder. Både for plassering etter denne bestemmelsen og etter § 4-26 anbefales evaluering minst hver tredje måned.

Delmål og tiltak

Målene for plasseringen må konkretiseres og eventuelt suppleres. Dette gjelder særlig mål som retter seg mot endring og utvikling. Delmål vil ofte peke ut over plasseringens varighet, tidsmessig og ut over plasserings tilbud, innsatsmessig. Det siste betyr at arbeidet med målene vil forutsette innsats fra flere instanser. Retningslinjene peker særlig på tiltak fra skole, Pedagogisk-psykologisk-tjeneste og psykisk helsevern for barn og unge.

Arbeid med delmål forutsetter samarbeid med andre instanser

Utforming av denne delen av tiltaksplanen, vil være parallell til tiltaksplan for hjelpetiltak del II, med følgende struktur:

Målbeskrivelse
Tiltaksbeskrivelse
Tidsperspektiv
Evaluering

Del VI Avslutning: Planer i aktiv bruk

Skal tiltaksplaner og omsorgsplaner bli de nyttige arbeidsredskapene og styringsverktøyene de har potensiale til, er det en forutsetning at de blir aktivt brukt i det daglige barnevernarbeidet. I enhver sammenheng hvor situasjonen til barn med tiltak – eller tiltakene selv blir drøftet og hvor beslutninger blir fattet, er barnets plan i bruk.

Aktiv bruk av planer betyr for det første at arbeid med tiltaksplanens innhold starter allerede når barneverntjenesten gjennomfører undersøkelse etter § 4-3 og antar at tiltak vil være aktuelt. Tiltaksplanens spørsmålsstillinger bidrar til å målrette undersøkelsesarbeidet og tydeliggjøre dets konklusjoner. Det sentrale spørsmålet vil være; hva skal barneverntjenestens tiltak bidra til å oppnå for dette konkrete barnet?

For det andre innebærer aktiv bruk av planer at foreldre – og barn etter alder og modning – er aktive deltagere i alle faser av arbeidet med tiltaksplanen. I omsorgsplanarbeidet er foreldre – og barn uansett alder og modning – fullt orientert om planenes intensjoner og innhold, og de har formidlet sine meninger om dette.

For det tredje betyr aktiv bruk av planer at tiltaksplaner og omsorgsplaner er både "kart, kompass og reiserute" når foreldre, ungdom og saksbehandler møtes for å drøfte barnets behov og situasjon samt tiltakenes innvirkning på disse. Det samme gjelder når dette er tema på samarbeidsmøter og ansvarsgruppemøter.

Aktiv bruk av planer betyr for det fjerde at den aktuelle planen alltid ligger på bordet når saksbehandler diskuterer en sak med leder eller veileder. Planen danner utgangspunkt for drøftingene og vurderingene, og alle eventuelle justeringer og beslutninger sees i forhold til innhold og intensjoner i planene.

Annet planarbeide

I tillegg til lovpålagte planer i barneverntjenesten, er det i bruk ulike individuelle planer på mange tjensteområder som berører den kommunale barneverntjeneste. De er som nevnt innledningsvis ikke nærmere behandlet i denne veilederen. Når det for eksempel gjelder tilbud til barn og unge med nedsatt funksjonsevne har Sosial- og helsedirektoratet sendt ut Rundskriv 1-3/2004 om samarbeid mellom tjenesteytere og bruk av individuelle planer.

Barneverntjenesten skal i henhold til barnevernloven § 3-2 samarbeide med andre tjensteområder til beste for barn og unge og bør sette seg inn i mål og rammer for slike planer der det er brukere som får tjenester fra flere deler av hjelpeapparatet. Et samordnet tjenestetilbud er viktig for denne og andre grupper barn og unge og deres foreldre.

Barnets plan er alltid i bruk når tiltak drøftes

Arbeid med tiltaksplanens innhold starter i undersøkelsen

Foreldre og barn er involvert

Planen er kart, kompass og reiserute i dialogen mellom saksbehandler og familien og i samarbeidsmøter

Planen ligger alltid på bordet i møtet mellom saksbehandler og leder/veileder

Del VII Konkrete eksempler på utforming av planer

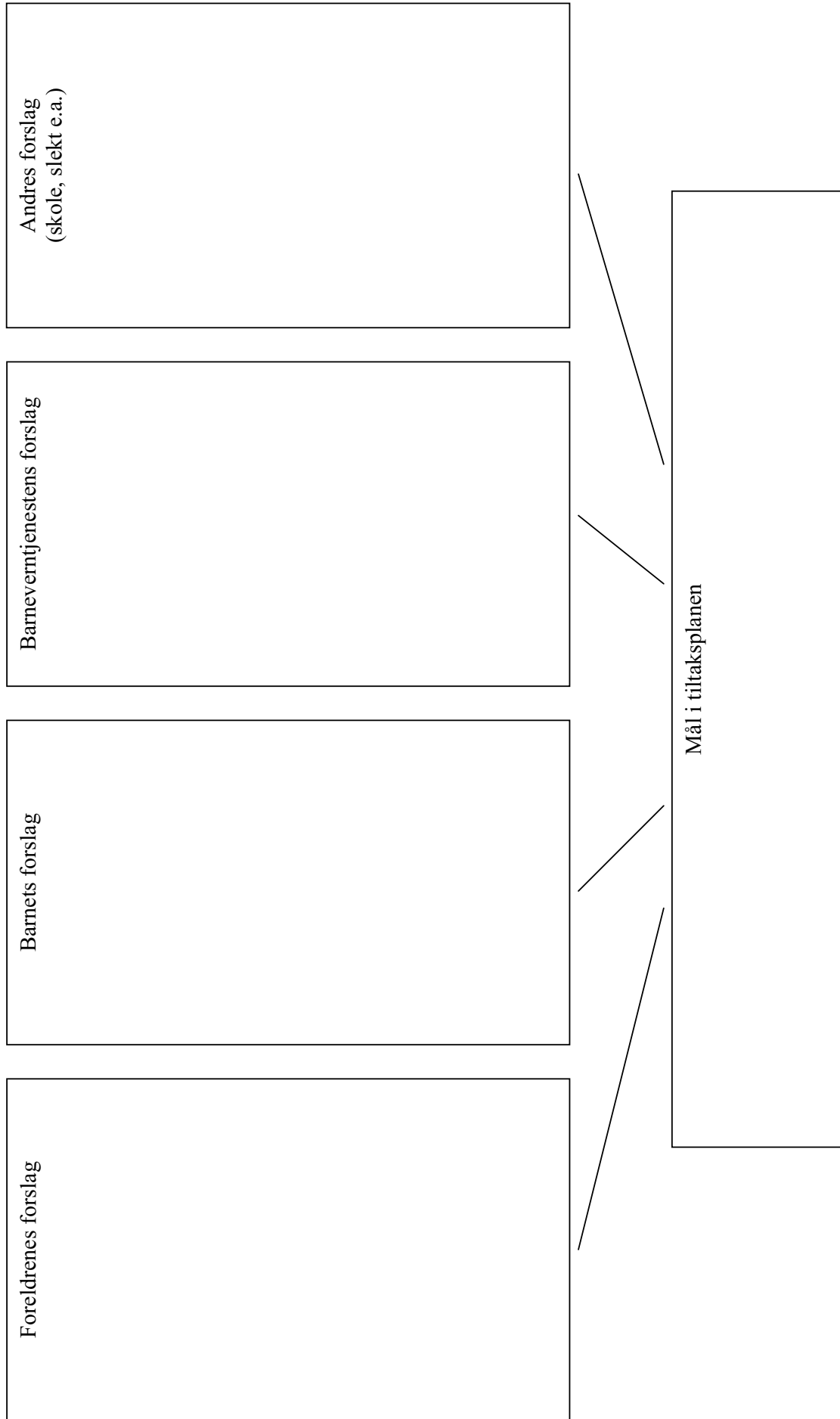
Eksempel 1

TILTAKSPLAN FOR HJELPETILTAK

Situasjonsbeskrivelse:			
Hovedmål:			
Delmål: * hva skal oppnås? * hvordan kan vi vite at målet er nådd? (tegn på måloppnåelse)	Tiltak: * hva skal bidra til å nå målet?	* hvem skal ta ansvar for hva?	Evaluering: * når og hvordan
		* Tidsperspektiv - start og varighet	

Eksempel 2

Skjema for å komme fram til hvilke mål som skal prioriteres i tiltaksplanen

Eksempler på plan

Eksempel 3

Tiltaksplan hjelpetiltak jf Bvl. § 4-5

TILTAKSPLAN for Serina f. _____ (14 år)

Situasjonsbeskrivelse: Serina bor med mor, far og to yngre brødre. Barneverntjenesten ble xx.xx kontaktet av foreldre og skole, fordi de var bekymret for Serinas utvikling i den senere tiden. Tidligere var Serina pliktoppfyllende, tok ansvar for søsken og var ivrig på skolen. Nå er hun mindre og mindre hjemme, bryter oftere og oftere avtaler om innetider, og gjør det stadig dårligere på skolen. Kontakten med foreldrene veksler mellom konfrontasjon og innesluttethet. Foreldrene føler de er i ferd med å miste kontakt og kontroll. Serina gir uttrykk for at hun kanskje har kommet inn i en sirkel som ikke er helt god, men at hun ikke orker kranglingen mellom foreldrene, alle pliktene og alt maset fra brødrene. Barneverntjenesten deler bekymringen for Serina, men mener også at både foreldrene og Serina selv har gode ressurser og ønsker endringer.				
Hovedmål: Serina har det greit hjemme og på skolen. Innen et halvt år skal både foreldre, Serina og skolen synes at utviklingen går rette veien.				
Delmål: <i>* hva skal oppnås?</i> <i>* hvordan kan vi vite at målet er nådd? (tegn på måloppnåelse)</i>	Tiltak:			Evaluerings: <i>* når og hvordan</i>
	<i>* hva skal bidra til å nå målet?</i>	<i>* hvem skal ta ansvar for hva?</i>	<i>* tidsperspektiv - start og varighet</i>	
1. Familiemedlemmene snakker med hverandre uten å kjefte	1. Miljøarbeider i barnevernet har regelmessige samtaler med Serina og foreldrene. Kommunikasjon og gjensidig forståelse er sentrale tema	1. Foreldrene, Serina og miljøarbeider utarbeider plan for møtetider	1. Fra 20.2.til 30.6. Forlengelse vurderes	Gjelder 1,2 og 3: Serina, mor og far fyller ut selvrapporterings skjema hver måned
2. Serina skal ikke være "fredsmekler" mellom mor og far	2. Foreldrene tar opp uenigheter seg i mellom i enerom + tiltak 1	2. Foreldrene Miljøarbeider er tilgjengelig for veiledning	2. Umiddelbart og varig	Rapporteringene tas opp på månedlige møter mellom Serina, foreldre, miljøarbeider og saksbehandler.
3. Serina og foreldrene holder de avtalene de har inngått om - innetider - Serinas plikter i familien	3. Miljøarbeider bistår med å lage realistiske avtaler. Overholding av avtalene "belønnes"	3. Miljøarbeider: bistår med å lage avtaler. Foreldre og Serina: gjennomfører avtaler	3. Avtaler på plass innen 15.3.	Om miljøarbeider-tiltaket skal forlenges bestemmes innen 15.6.
4. Serina gjør de samme hjemmeoppgavene som resten av klassen	4. Serina, foreldre og kontaktlærer lager plan for å følge dette opp	4. Mor: initiativ til møte med skolen	4. Mars-juni	4. Evalueringsmøte med Serina, foreldre, skole og barneverntjeneste i juni

Nesby 10.02.06.

(foreldre)

(barn)

Tiltaksplan hjelpetiltak Bvl § 4-5

TILTAKSPLAN
for Terese f. _____ (4 år)

Situasjonsbeskrivelse: Terese bor sammen med sin mor. Hun har ingen kontakt med sin far. Mor har de siste par årene hatt liten kontakt med familien sin (Tereses mormor og tante), og savner den støtten hun tidligere fikk der. Mor opplever Terese som aktiv og krevende, og føler seg sliten. Barnehagen mener Terese er noe engstelig og utrygg, og at hun ligger noe etter i språkutviklingen. Mor oppsøkes til tider av sin tidligere samboer, som da ofte er alkoholpåvirket og truende og aggressiv. Mor mener at hun langt på vei klarer å skjerme Terese for uroen som oppstår, men sier at episodene tærer på kreftene hennes. Barneverntjenesten ser en fare for at mor til tider bruker Terese som trøst og involverer Terese for mye i sine bekymringer.			
Hovedmål: Terese har det trygt i det daglige. Terese har en mor som har overskudd til henne. Hun har en barnehage som er et fast holdepunkt i dagliglivet			
Delmål: <i>* hva skal oppnås?</i> <i>* hvordan kan vi vite at målet er nådd? (tegn på måloppnåelse)</i>	Tiltak: <i>* hva skal bidra til å nå målet?</i>	<i>* hvem skal ta ansvar for hva?</i>	Evaluering: <i>* når og hvordan</i>
1. Terese slipper opplevelser som gjør henne utrygg <i>Indikatorer:</i> - ikke meldinger fra politiet om uro i hjemmet - barnehagen opplever Terese som tryggere	1a. Ukentlig veiledning til mor ved familieveileder, med vekt på å styrke mor som mor. Bruk av Marte meo-metoden 1b. Kontakt med politiet for voldsalarm	1a. Mor, saksbehandler og veileder setter opp avtale. (vedtak 105/06) 1b. Mor og saksbehandler	1a Oppstart ca. 1.4. Fortsetter hvis hensiktsmessig 1b. Umiddelbart
2. Terese har regelmessig kontakt med mormor og tante, og mor opplever at de gir henne praktisk støtte og avlastning	2. Nettverksmøte(r) mht. om og evt. hvordan mormor og tante kan gi Terese og mor støtte og avlastning	2. Saksbehandler hjelper mor, mormor og tante å sette opp en avtale	2. I løpet av april/mai Langvarig hvis hensiktsmessig
3. Terese går i barnehagen hver dag	3. Terese er i barnehagen innen kl 0930 og hentes senest kl 1630 - mor gir beskjed innen kl 0900 hvis Terese er syk og må være hjemme Veileder (tiltak 1a) følger opp også dette målet sammen med mor	3. Mor : for gjennomføringen Saksbeh: for støtte – ved å ringe mor hver annen uke	3. Umiddelbart

Nesby (dato)

(foreldre)-----
(barneverntjenesten)

Foreløpig omsorgsplan jfr. Bvl. § 4-15

Foreløpig omsorgsplan for Camilla f. _____ (8 år)

Situasjonsbeskrivelse

Omsorgen for Camilla ble overtatt ved vedtak i Fylkesnemnda xx.xx.xx. Camilla flyttet i fosterhjem hos familien Hansen / Jensen i mars 2005, etter vedtak om hjelpetiltak § 4-4,5.ledd. Familien hadde før det vært Camillas besøkshjem i tre år. Plasseringen har bakgrunn i mors psykiske sammenbrudd etter store akutte påkjenninger.

Denne foreløpige omsorgsplanen er justert på grunnlag av Fylkesnemndas vedtak.

Varighet

Camilla skal være under barnevernets omsorg inntil hun kan flytte tilbake til sin mor. Tilbakeflytting til mor avhenger av at hun er i stand til å gi Camilla en tilstrekkelig stabil og trygg omsorg. Det skal være halvårige vurderinger av mors forutsetninger for å ta omsorgsansvar for Camilla. Deltakere skal være mor, behandler og barneverntjenesten.

Dersom flytting tilbake til mor ikke kan gjennomføres innen 2 år, er det barneverntjenestens vurdering at en varig plassering trolig vil være til Camillas beste. Dette skal senest vurderes ved utarbeiding av endelig omsorgsplan.

Plasseringssted / Bosted

Camilla skal bo i fosterhjem hos Hilde Hansen og Odd Jensen fram til hun flytter hjem til mor. Dersom hun ikke kan flytte hjem, skal oppvekstplassering hos Hilde og Odd vurderes.

Forhold til egen familie / mål for samvær

Målsetting for plasseringen er tilbakeføring. Det er derfor viktig at mor og halvbroren Fredrik fortsatt er sentrale og viktige personer for Camilla. Videre er det viktig at Camilla fortsatt regnes med som en del av storfamiliens medlemmer ved spesielle anledninger. Kontakten med mormor og morfar er særlig viktig.

Særlige behov

Camilla har ikke særlige behov ut over det alderen og situasjonen i seg selv tilsier.

Endelig omsorgsplan *for Jonas, 12 år*

Situasjonsbeskrivelse

Omsorgsplanen er utarbeidet på grunnlag av Fylkesnemndas vedtak av xx.xx.xxxx og den foreløpige omsorgsplanen fra xx.xx.xxxx, samt erfaringer fra de snart to årene Jonas har bodd i fosterhjem hos familien x. Både Jonas og familien x ser for seg at fosterforholdet skal fortsette. Jonas har fremdeles særlige behov for et tilrettelagt og forutsigbart dagligliv, og er fremdeles sårbar for endringer.

Varighet og bosted

Jonas skal være under omsorg av barneverntjenesten til han er 18 år. Han skal bo i fosterhjemmet hos Kari og Ola til han er voksen, og det er naturlig for ham å flytte ut. Det vurderes at det vil være behov for tiltak fra barnevernet utover myndighetsalder.

Forhold til egen familie / mål for samvær:

Det skal være jevnlig kontakt mellom Jonas og mor, i tråd med fylkesnemndas vedtak og erfaringene som er gjort. Mor er en sentral person for Jonas, og han er svært opptatt av hvordan det går med henne. Jonas sitt særlige behov for forutsigbarhet og hans behov for tilhørighet i fosterhjemmet, medfører at samværsomfanget ikke tenkes utvidet.

Kontakten med mormor, som Jonas har et trygt forhold til, skal opprettholdes gjennom relativt sjeldne men regelmessige besøk. Samvær med far kan være aktuelt dersom far setter fram ønske om det, og det vurderes å være til Jonas sitt beste.

Særlige behov:

Jonas trenger mer enn andre barn en forutsigbar omsorgssituasjon der han får tid og hjelp til å tilpasse seg nye forhold, situasjoner og personer.

Jonas trenger et tilrettelagt pedagogisk tilbud som kan hjelpe ham til bedret konsentrasjon, oppmerksomhet og impuls kontroll.

Jonas trenger at de voksne rundt ham samarbeider og gir ham mest mulig like rammer.

Plan for å imøtekomme og følge opp Jonas' særlige behov er utarbeidet

I god tid før Jonas er 18 år, skal behovet for videre tiltak fra barneverntjenesten vurderes.

Tiltaksplan jf Bvl. § 4-28

TILTAKSPLAN *for Martin f. _____ (16 år).*

Situasjonsbeskrivelse

Fylkesnemnda for sosiale saker fattet xx.xx.xx. vedtak om at Martin (16 år) skal plasseres på Ungdomssenteret i inntil 12 måneder (saksnummer xxxx-xxxxx). Vedtaket er fattet med hjemmel i Lov om barneverntjenester § 4-24. Bakgrunnen for vedtaket er tiltagende rusmisbruk og tilhold i svært rusbelastet miljø. Martin har hatt tiltak fra barneverntjenesten de siste fire årene. Formålet har særlig vært å stanse en utvikling der Martin stadig oftere oppholdt seg i et miljø hvor det foregikk betydelig rusing, i økende grad uteble fra skolen og der foreldrene opplevde mindre og mindre mulighet til å styre hans atferd og valg.

Martin vil, slik barneverntjenesten ser det, ha behov for hjelp og oppfølging også etter oppholdet på Ungdomssenteret.

Målsetting for plasseringen

Oppholdet på Ungdomssenteret skal bidra til en positiv utvikling for Martin, særlig på områdene skolegang, rusholdning, styring av sinne og impulser, forhold til familie og gode venner. I tillegg er det et mål at Martin skal oppleve mindre angst og andre følelsemessige problemer.

Et viktig formål med tvangsplassering er å bringe inn en ytre kontroll som er sterk nok til å hindre at Martin rømmer, ruser seg og søker kontakt med miljø der det er mye rus og kriminalitet. Innslaget av tvang skal avpasses etter Martins behov for ytre kontroll og stå i forhold til nevnte utviklingsmål.

Plasseringssted og varighet

Martin er plassert på Ungdomssenteret. Planen er at Martin skal flytte i en av Ungdomssenterets ungdomsfamilier innen fire måneder. Hvis ikke dette lar seg gjøre blir Martin boende i et av Ungdomssenterets øvrige tiltak, maksimalt fram til xx.xx.xx.

Intensjon for kontakt og samarbeid med foreldre / familie

Martins foreldre vil fortsatt være de viktigste voksne for Martin. De skal derfor ha minst ukentlig kontakt. Foreldrene har et særlig ansvar for å følge opp kontakt med skolen, sammen med Ungdomssenteret. Jevnlig kontakt og god informasjon om hverandres situasjon er viktig for at forholdet mellom dem skal bedres. Jevnlig kontakt med eldre bror og hans familie er også viktig for Martin.

Eksempel 7 forts.

Delmål og tiltak

Delmål:	Tiltak:		Evaluering:
<p>* hva skal oppnås?</p> <p>Delmål Martin har kontakt med venner utenom dem han kjenner fra rusmiljøet</p>	<p>* hva skal bidra til å nå målet?</p> <p>Tiltak Ungdomssenteret og Martin arbeider aktivt for å ta opp igjen kontakt med tidligere band-kompiser.</p> <p>Martin har klare avtaler med Ungdomssenteret når det gjelder hvem han er sammen med, bruk av mobiltelefon og konkrete aktiviteter på fritiden</p>	<p>* tidsperspektiv - start og varighet</p> <p>mars – april 06</p> <p>mars- oktober 06</p>	<p>* når og hvordan</p> <p>Evaluering skjer først og fremst gjennom faste ansvarsgruppe-møter.</p>
<p>Delmål Både Martin og foreldrene har positive opplevelser når de er sammen. De snakker sammen uten at det ender i konfrontasjoner eller avstikking.</p>	<p>Tiltak Ungdomssenteret gir veiledning til foreldre og Martin når det gjelder rammer og innhold på samvær og når det gjelder kommunikasjonen dem imellom.</p> <p>Foreldrene besøker Martin på Ungdomssenteret hver uke.</p>	<p>I første omgang fram til sommeren</p>	<p>Ungdomssenteret og Martin utarbeider egen mer detaljert plan for hvordan tiltaksplanen skal følges opp</p>
<p>Delmål VK 1 gjennomføres sånn at Martin får vitnemål i avgangsfagene</p>	<p>Tiltak Far og Martin tar initiativ til et møte med skolen for å avklare hva Martin må gjøre framover og hvilken hjelp skolen kan stille opp med. Ungdomssenteret deltar på møtet.</p> <p>Ungdomssenteret og far innkaller til møte med skolen for å følge med skolesituasjonen og planlegge for neste skoleår.</p> <p>Martin og Ungdomssenteret lager et opplegg for hvordan skolearbeid skal gjøres og følges opp.</p>	<p>Møtet er gjennomført innen 1. april. Nye møter i begynnelsen av mai og juni. Planen er på plass innen 1. april</p>	<p>Det er viktig at Martins oppmuntres til å delta aktivt i evalueringen</p>
<p>Delmål Martin styrer sinnet sitt sånn at det ikke går ut over andre ungdommer på ungdomssenteret.</p>	<p>Tiltak Miljøterapeutisk arbeid ved Ungdomssenteret. Arbeidet med delmålet konkretiseres av Martin og senteret. <i>(Dette delmålet er særlig viktig når det gjelder om Martin skal flytte i ungdomsfamilie før sommerferien)</i></p>	<p>Fra start av og særlig fram til juni 06</p>	<p>Tilbakemeldinger fra andre ungdommer på senteret må inkluderes</p>

Referanser:

- Bastøe, PØ (1995): *Tiltaksplaner i barnevernet*. Temahefte nr 6, Barnevernets Utviklingssenter
- Christiansen, Ø, Havnen, K & Havik, T (1998): *Mellom vern av barnet og støtte til foreldre*.
- DeJong, P & Berg, IK (2005): *Løsningsskapende samtaler*. Oslo: Gyldendal.
- Egelund, T (1997): *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag
- Eriksen, RE & Nordstrand, M (1995): *Innføring i oppgaveorientert tilnærming (OOT)*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet
- Gjedrem, J (2004): *Nye tiltaksplaner og evaluering*. Rapport Barneverntjenesten i Kristiansand
- Ofstad, K & Skar, R (1999): *Barnevernloven. Kommentartutgave*. Oslo: Juridisk forlag
- Stangvik, G (2001): *Individuelle opplærings- og habiliteringsplaner*. Oslo: Abstrakt forlag

Offentlige dokumenter:

- Inst. O nr. 80 (1991-1992): Lov om barneverntjenester (barnevernloven)
- NOU 2000: 12: Barnevernet Norge. *Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*
- Retningslinjer av 10. desember 1998 til lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100: Hjelpetiltak – barnevernloven § 4-4
- Stortingsmelding nr. 40 (2001-2002): *Om barne- og ungdomsvernet*
- Retningslinjer av 10. desember 1998 til lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100: Hjelpetiltak – barnevern § 4-4
- Retningslinjer av 1.2.2000 for tiltaksplaner ved vedtak etter Barnevernlovens §§ 4-24 og 4-26.
- Sosial- og helsedirektoratet (2005): *Individuell plan 2005. Veileder forskrift om individuell plan*

Anbefalt litteratur:

- Grønvold, E (2003): *Den systematiske arbeidsmodellen*. Notat HiO/ØKS
- Halvorsen, A (2005): Erfaringer med bruk av planer og evaluering i barnevernet. *Norges barnevern*, nr. 1, s. 3-14.
- Larsen, E (2001): *Brukermedvirkning ved en yttergrense. En kvalitativ studie av barneverntjenestens arbeid med endelige omsorgsplaner i tvangssaker*. Hovedoppgave i sosialt arbeid. Høgskolen i Oslo
- Rød, PA (2005): Tiltaksplaner – systematisk arbeid med oppfølging av hjelpetiltak.

Utgitt av:
Barne- og likestillingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:

Departementenes servicesenter
Kopi- og distribusjonsservice
www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonskode: Q-1104 B

Trykk: www.kursiv.no 03/2006 – opplag 2000

